

Vooronderzoek Conventionele Explosieven Bergboezem Zuid polder Delfgauw

Documentcode: 14S091-VO-01

Aantal pagina's: 56 (incl. bijlagen)

Documenthistorie:

Omschrijving	Datum
Definitief	9 oktober 2014
Herzien	
Concept	8 augustus 2014

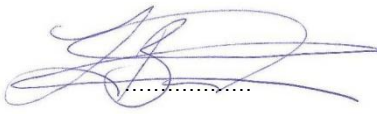
Opgesteld	Beoordeeld	Geaccordeerd
Drs. L. Brama Historicus	A.H. Meijers Sr. OCE-deskundige	E.R. Beute Bedrijfsleider

Foto omslag: Mobilisatie 1939-1940. Regiment Wielrijders op de fiets langs het defensiekanaal in de provincie Utrecht, omgeving Amersfoort. Bron: fotocollectie Legermuseum.
www.legermuseum.nl.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze rapportage mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur. (Artikel 16 Auteurswet 1912).

Het is de opdrachtgever toegestaan voor intern gebruik kopieën te maken zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

Voor verdere informatie, vragen en/of suggesties:

Saricon bv

Industrieweg 24, 3361 HJ Sliedrecht

Telefoon: +31 (0) 184 422538

Fax: +31 (0) 184 419821

Internetsite: www.saricon.nl

E-mail algemeen: contact@saricon.nl

INHOUDSOPGAVE

1	SAMENVATTING	5
2	INLEIDING.....	6
2.1	AANLEIDING EN OPDRACHTOMSCHRIJVING	6
2.2	PROBLEEMSTELLING.....	6
2.3	DOELSTELLING	6
2.4	ONDERZOEKSGBIED	7
2.5	ONDERZOEKSMETHODE	9
2.5.1	Algemeen.....	9
2.5.2	Inventarisatie bronnenmateriaal	9
2.5.3	Beoordeling bronnenmateriaal	10
2.5.4	Verantwoording.....	10
2.5.5	Archivering	11
3	INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL	12
3.1	EERDER UITGEVOERD ONDERZOEK	12
3.1.1	Vooronderzoek.....	12
3.1.2	Opsporing	12
3.2	LITERATUUR	12
3.3	GEMEENTEARCHIEF PIJNACKER-NOOTDORP	16
3.4	NATIONAAL ARCHIEF (ARCHIEFBEWAARPLAATS PROVINCIAAL ARCHIEF ZUID-HOLLAND)	19
3.5	NATIONAAL ARCHIEF, OVERIGE DOSSIERS.....	20
3.6	SEMISTATISCHE ARCHIEFDIENSTEN DEFENSIE	21
3.7	NEDERLANDS INSTITUUT VOOR MILITAIRE HISTORIE (NIMH)	22
3.8	NEDERLANDS INSTITUUT VOOR OORLOGSDOCUMENTATIE (NIOD)	31
3.9	EXPLOSIEVEN OPRUIMINGSDIENST DEFENSIE (EOD)	32
3.9.1	Collectie ruimrapporten, 1971-heden.....	32
3.9.2	Collectie mijnenvelddocumentatie, 1944-1947.....	33
3.10	THE NATIONAL ARCHIVES, LONDEN	34
3.11	BUNDESARCHIV-MILITÄRARCHIV, FREIBURG	36
3.12	NIEUWSBERICHTEN	36
3.12.1	Saricon Collectie	36
3.13	COLLECTIE STAFKAARTEN KADASTER.....	36
3.14	LUCHTFOTO'S.....	37
3.14.1	Luchtfoto's 1940-1945	37
3.14.2	Naoorlogse luchtfoto's en satellietbeelden.....	42
4	CHRONOLOGIE RELEVANTE GEBEURTENISSEN	43

5	BEOORDELING BRONNENMATERIAAL	45
5.1	INLEIDING	45
5.2	LEEMTEN IN KENNIS	45
5.3	BEOORDELING RELEVANTIE GEBEURTENISSEN VOOR HET ONDERZOEKSGBIED.....	46
6	CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN	48
6.1	CONCLUSIE	48
6.2	ADVIES VERVOLGTRAJECT.....	48
7	BIJLAGEN.....	49

1 SAMENVATTING

In opdracht van Royal HaskoningDHV heeft Saricon een vooronderzoek Conventionele Explosieven (hierna: CE) uitgevoerd ter plaatse van de Bergboezem Zuidpolder bij Delfgauw. Aanleiding voor het vooronderzoek vormen toekomstige geplande werkzaamheden in het gebied.

Op basis van de beoordeling van alle op het moment van opstellen van dit rapport beschikbare bronnenmateriaal is geconcludeerd dat er onvoldoende indicaties zijn om te spreken van de mogelijke aanwezigheid van CE in het onderzoeksgebied. Het onderzoeksgebied is onverdacht van CE (zie bijlage 3).

Saricon adviseert om **geen** opsporing van CE te laten uitvoeren in het onderzoeksgebied.

Mochten bij werkzaamheden in de onverdachte gebieden toch spontaan CE worden aangetroffen dan is het zaak dat een procedure in werking wordt gesteld om het risico tot een minimum te beperken. De politie moet worden gewaarschuwd, die de EOD van een eventuele vondst in kennis zal stellen.

2 INLEIDING

2.1 AANLEIDING EN OPDRACHTOMSCHRIJVING

In opdracht van Royal HaskoningDHV heeft Saricon een vooronderzoek CE uitgevoerd ter plaatse van de Bergboezem Zuidpolder bij Delfgauw (hierna: onderzoeksgebied). Aanleiding voor het vooronderzoek vormen de toekomstige werkzaamheden in het onderzoeksgebied.

Het vooronderzoek is uitgevoerd conform de offerte met kenmerk: 2014-S-062-AB-02 d.d. 15 mei 2014. De opdracht is verkregen per brief met kenmerk BD1619-101/L0002/901505/MJANS/Nijm d.d. 19 juni 2014.

2.2 PROBLEEMSTELLING

Tijdens de meidagen van 1940 was het gebied tussen Delft en Rotterdam het toneel van strijd tussen Nederlands en Duitse militairen.

Als gevolg van oorlogshandelingen in de Tweede Wereldoorlog kunnen CE in het onderzoeksgebied zijn achtergebleven. Bij het spontaan aantreffen van CE ontstaat een verhoogd veiligheidsrisico doordat het explosief door direct contact of trillingen kan exploderen. Dergelijke ongecontroleerde explosies kunnen dodelijk letsel en zware schade aan materieel en omgeving tot gevolg hebben. Tevens kan een spontane vondst resulteren in meerkosten door stagnatie van de uitvoeringswerkzaamheden.

De mogelijke aanwezigheid van CE ter plaatse van het onderzoeksgebied dient aan de hand van een vooronderzoek te worden onderzocht, opdat de opdrachtgever een beredeneerd oordeel kan vellen over de noodzaak en vorm van vervolgwerkzaamheden in het kader van explosievenopsporing en/of risicobeheersing rond werkzaamheden in de nabije of verdere toekomst.

2.3 DOELSTELLING

Het vooronderzoek heeft tot doel om te beoordelen of er indicaties zijn dat ter plaatse van het onderzoeksgebied CE aanwezig zijn. Indien CE aanwezig kunnen zijn, dan dient dit te worden gespecificeerd in termen van:

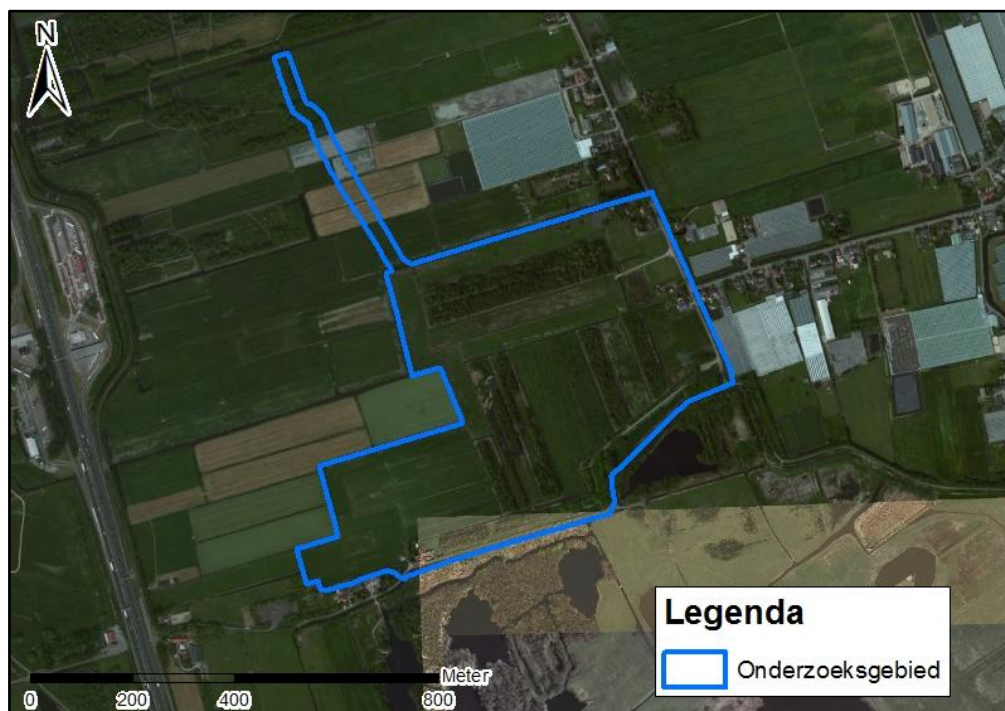
- Afbakening van het op CE verdacht gebied in horizontale en verticale zin;
- Hoofdsoort, subsoort, gewicht/kaliber, verschijningsvorm, nationaliteit van de CE; en, indien mogelijk, aantallen CE en het verwachte type ontstekers.

2.4 ONDERZOEKSGBIED

Het onderzoeksgebied is gelegen in de gemeente Pijnacker-Nootdorp ten zuiden van de plaats Delfgauw en ten oosten van de Rijksweg A13. Het gebied wordt ten noorden begrensd door de Overslagmolensloot (Bergboezem) en de Karitaatmolensloot (NoordZuidverbinding), ten oosten door de Zuideindseweg en ten zuiden door de Ackerdijkseweg. De westelijk afbakening wordt gevormd door het aanwezige hoogteverschil tussen Bergboezem en omringende polder. Het onderzoeksgebied is weergegeven in de figuren 1 en 2.

In dit onderzoek is niet enkel gekeken naar gebeurtenissen die met zekerheid plaatsvonden binnen de grenzen van het onderzoeksgebied, maar zijn alle door Saricon als relevant beschouwde bevindingen uit de omgeving van het onderzoeksgebied opgenomen.

Informatie over eventuele gemeentelijke herindelingen en/of gewijzigde gemeentegrenzen is bepalend voor de keuze van de te raadplegen archiefbewaarplaatsen en de te gebruiken zoektermen in het diverse bronnenmateriaal. Het onderzoeksgebied behoorde ook tijdens de Tweede Wereldoorlog tot de gemeente Pijnacker. De gemeente Pijnacker-Nootdorp ontstond na een gemeentelijke herindeling in 2002.

Figuur 1 Begrenzing onderzoeksgebied, huidige topografie. Bron: World Imagery via Esri.

Figuur 2 Begrenzing onderzoeksgebied, situatie WOII. Bron: Kadaster.

2.5 ONDERZOEKSMETHODE

2.5.1 Algemeen

Het vooronderzoek CE dient conform de vigerende wet- en regelgeving te worden uitgevoerd volgens de eisen uit paragraaf 6.5 en bijlage 3 van het Werkveldspecifiek certificatieschema voor het systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven 2012, versie 1 (hierna: WSCS-OCE). Het WSCS-OCE heeft per 1 juli 2012 de Beoordelingsrichtlijn Opsporen Conventionele Explosieven, versie 2007-02 (BRL-OCE 2007) vervangen.

NB. Eind januari 2014 is door het Centraal College van Deskundigen-OCE een wijzigingsversie van het WSCS-OCE vastgesteld. De concept-wijzigingsversie ligt d.d. medio 2014 ter beoordeling bij het Ministerie van SZW. De verwachting is dat de wijzigingsversie in het najaar van 2014 of in 2015 van kracht zal worden. Saricon heeft in dit vooronderzoek deels gebruikgemaakt van de methoden beschreven in de concept-wijzigingsversie. Zie ook paragraaf 5.1

In het WSCS-OCE is vermeld dat het vooronderzoek CE bestaat uit het inventariseren en het beoordelen van historisch bronnenmateriaal. Voor de uitvoering van beide fases zijn in het WSCS-OCE richtlijnen opgenomen. Het eindresultaat van een vooronderzoek is een rapportage en een bijbehorende CE-bodembelastingkaart.

Saricon is gecertificeerd volgens het WSCS-OCE – zie bijlage 4 – en voert zijn vooronderzoeken dan ook uit volgens de in dit document gestelde richtlijnen.

2.5.2 Inventarisatie bronnenmateriaal

Het bronnenonderzoek vindt plaats op basis van een inventarisatie van:

- gebeurtenissen die hebben geleid tot de mogelijke aanwezigheid van CE (indicaties);
- gebeurtenissen die hebben geleid tot het niet aanwezig zijn van CE (contra-indicaties).

De indicaties en contra-indicaties worden verzameld aan de hand van literatuuronderzoek, archiefonderzoek, luchtfoto-onderzoek en eventueel getuigenonderzoek. Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van de bronnen die zijn vermeld in hoofdstuk 3 en in de bronnenlijst in bijlage 2.

Onder **indicaties** voor de aanwezigheid van CE kunnen bijvoorbeeld worden verstaan: vermeldingen van bombardementen of grondgevechten in literatuur en archiefstukken, of aanwezigheid van kraters of militaire objecten in het landschap zoals zichtbaar op luchtverkenning-foto's uit de oorlogsperiode.

Onder **contra-indicaties** voor de aanwezigheid van CE kan een veelheid aan gegevens worden verstaan, variërend van vrijwaringstekeningen opgesteld door gecertificeerde explosievenopsporingsbedrijven tot gegevens over naoorlogs bodemverzet waaruit kan blijken dat naoorlogs significante hoeveelheden grond zijn verwijderd. Dergelijke gegevens over naoorlogs grondverzet worden alleen verzameld en geanalyseerd, indien de gegevens over de periode 1940-1945 voldoende indicaties voor de aanwezigheid van CE bevatten.

Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van een geografisch informatiesysteem (GIS). Het GIS betreft een digitale kaart met gekoppelde database, waarin zo veel mogelijk historische informatie (met een geografische component) is verzameld die van belang kan zijn voor het bepalen van de kans op aanwezigheid van CE.

Zo worden in GIS de historische luchtverkenningfoto's en stafkaarten uit de periode 1940-1945 gepositioneerd ten opzichte van de huidige topografie, bij voorkeur de GBKN. Vervolgens worden alle op luchtfoto's zichtbare indicaties voor de aanwezigheid van CE verwerkt.

Ook andere indicaties en contra-indicaties worden zo veel mogelijk vertaald naar een locatie in het RD-coördinatenstelsel en opgeslagen in het GIS.

De gegevensset in het GIS is de basis voor de beoordeling of sprake is van op CE verdachte gebieden binnen het onderzoeksgebied, alsmede voor een juiste afbakening van deze gebieden.

2.5.3 Beoordeling bronnenmateriaal

In deze fase van het vooronderzoek worden de indicaties en contra-indicaties uit het bronnenonderzoek beoordeeld. Op basis daarvan wordt vastgesteld wat de op CE **verdachte gebieden** zijn. Bij het aanmerken van de verdachte gebieden wordt zo veel mogelijk gebruikgemaakt van de richtlijnen beschreven in bijlage 3 van het WSCS-OCE.

Indien sprake is van verdachte gebieden, dan wordt tevens bepaald:

- Hoofdsoort, subsoort, gewicht/kaliber, verschijningsvorm, nationaliteit van de CE; en, indien mogelijk, aantallen CE en het verwachte type ontstekers.
- de horizontale afbakening van het verdacht gebied;
- de verticale afbakening van het verdacht gebied (dus: hoe diep kunnen CE liggen?).

Bij het aanmerken van verdachte gebieden geldt, dat dit in principe alleen mogelijk is, indien via luchtfoto's of kaartmateriaal met voldoende detailniveau een locatie van een indicatie voor de aanwezigheid van CE kan worden vastgesteld.

Het resultaat van de beoordeling van bronnenmateriaal met behulp van het GIS wordt gepresenteerd op de CE-bodembelastingkaart. Deze kaart bevat:

- de voor het onderzoeksgebied relevante indicaties en contra-indicaties;
- de horizontale grenzen van het op CE verdachte gebied, gespecificeerd naar hoofdsoort, verschijningsvorm en nationaliteit van de aan te treffen CE.

In tegenstelling tot wat de naam 'CE-bodembelastingkaart' kan doen vermoeden, betekent de eventuele aanwezigheid van op CE verdachte gebieden op de CE-bodembelastingkaart niet, dat naar inschatting van de stellers op die locaties pertinent CE aanwezig zullen zijn. Omgekeerd betekent de eventuele afwezigheid van op CE verdachte gebieden op de CE-bodembelastingkaart niet, dat naar inschatting van de stellers op deze locaties pertinent géén CE aanwezig zullen zijn. Of de bodem daadwerkelijk is belast met CE, kan alleen worden vastgesteld via fysieke explosievenopsporingswerkzaamheden. Dergelijke werkzaamheden kunnen in principe alleen doelmatig worden uitgevoerd wanneer een volledig vooronderzoek conform WSCS-OCE voor het betreffende gebied is uitgevoerd.

2.5.4 Verantwoording

- Het vooronderzoek is uitgevoerd door historicus drs. L. Brama;
- Het GIS en het kaartmateriaal in bijlage 3 zijn vervaardigd door GIS-deskundige G.J. van Dam MSc;
- Het vooronderzoek is mede beoordeeld door senior OCE-deskundige A.H. Meijers;
- De luchtfoto-interpretatie (zie paragraaf 3.19) is uitgevoerd door L. Brama en A.H. Meijers;
- Bovengenoemde personen werken onder verantwoordelijkheid van E.R. Beute, die kennis heeft genomen van de inhoud van deze rapportage en deze heeft geaccordeerd.

2.5.5 Archivering

De gegevens die tijdens dit onderzoek zijn verzameld en beoordeeld, alsmede de rapportage en CE-bodembelastingkaart, zijn door Saricon gearhiveerd onder het projectdossier met projectnummer 14S091. Gegevens benodigd voor een vervolgstap in het proces van opsporen van CE zijn in dit projectdossier te vinden. Zij zijn, voor zover niet in deze rapportage beschreven, op aanvraag bij Saricon beschikbaar. Projectdossiers worden minimaal tien jaar bewaard.

3 INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL

3.1 EERDER UITGEVOERD ONDERZOEK

Voor dit vooronderzoek heeft Saricon rapportages van eerder uitgevoerde vooronderzoeken CE en/of explosievenopsporingswerken bestudeerd voor locaties in (de nabijheid van) het onderzoeksgebied. Saricon heeft hiertoe het eigen bedrijfsarchief geraadpleegd. De relevante informatie uit de hieronder genoemde onderzoeken is verwerkt in deze rapportage en/of het bij deze rapportage behorende GIS.

3.1.1 Vooronderzoek

Voor wat betreft de uitvoering van vooronderzoeken heeft Saricon de volgende vooronderzoeken bestudeerd. Deze vooronderzoeken zijn afkomstig uit het bedrijfsarchief van Saricon:

- AVG, 'Bergboezem van de polder Berkel, een onderzoek naar de aanwezigheid van Conventionele Explosieven in de Bergboezem van de polder Berkel in de gemeente Berkel en Rodenrijs, mei 2005;
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven Segmeer Influentleiding Berkel & Rodenrijs', met kenmerk 72254-VO-02 d.d. 23 juni 2006;
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven Royal Haskoning Zuidpolder Delft-Berkel & Rodenrijs', met kenmerk 72256-VO-01 d.d. 26 juni 2006;
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven Technopolis Delft', met kenmerk 72277-VO-01 d.d. 10 oktober 2006;
- Saricon, 'Probleeminventarisatie Conventionele Explosieven Pijnacker Oude Leede', met kenmerk 72505-VO-01 d.d. 15 april 2009;
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven Gelatinebrug Delft' met kenmerk 12S041-VO-01 d.d. 12 april 2012;
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven Alternatief Afvoertracé Pijnackerse Vaart Delfgauw', met kenmerk 12S084-VO-02 d.d. 6 december 2012;
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven Professor Schoemaker Plantage Delft' met kenmerk 12S043-VO-01 d.d. 23 april 2013.

3.1.2 Opsporing

Voor zover bekend hebben in of in de directe omgeving van het onderzoeksgebied geen opsporingswerkzaamheden plaatsgevonden.

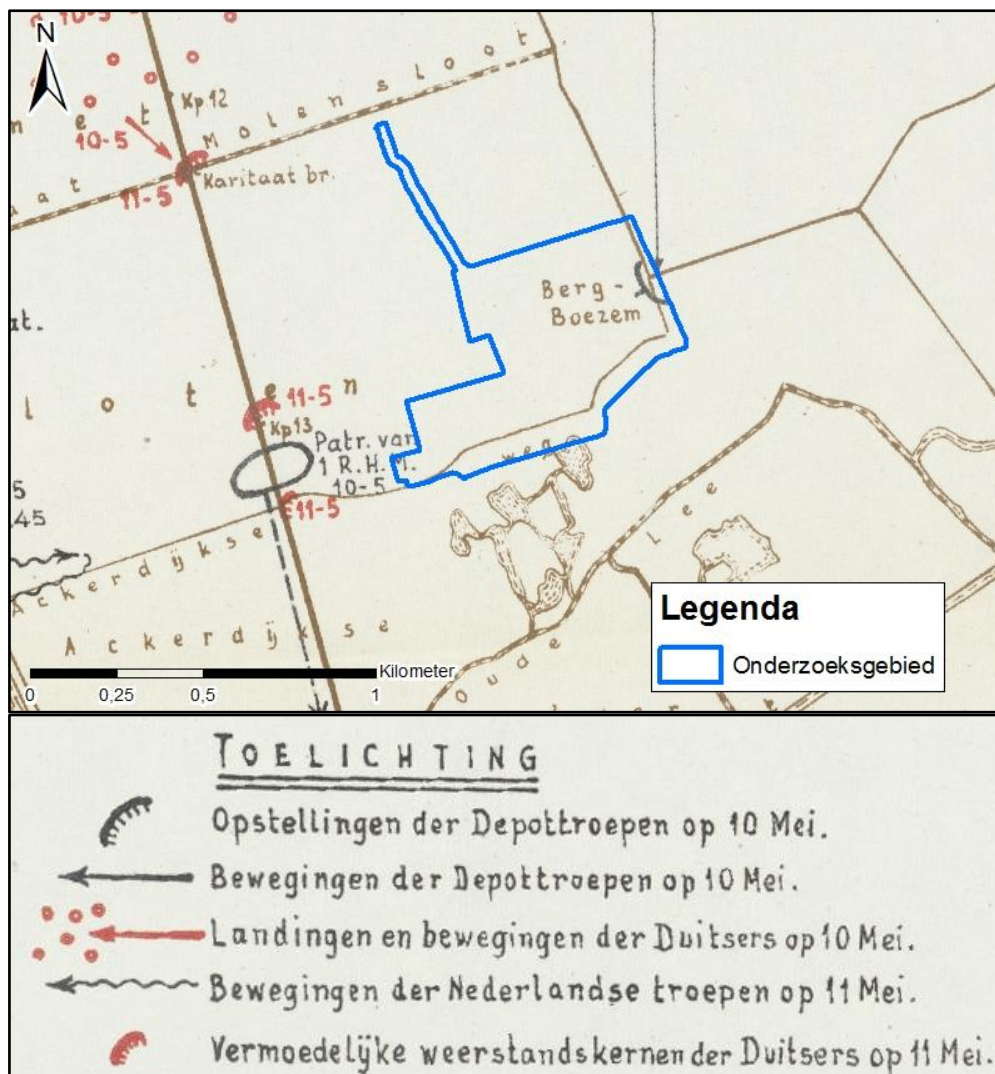
3.2 LITERATUUR

Voor dit onderzoek is literatuur bestudeerd. Het betreft zowel overzichtswerken over het verloop van de lucht- en grondoorlog in Nederland, als streekgebonden literatuur. Voor een overzicht van de geraadpleegde werken, zie bijlage 2. Hieronder zijn de bevindingen weergegeven.

10 mei 1940

In de vroege morgen van 10 mei 1940 viel het Duitse leger Nederland binnen. Duitse luchtilandingsstroepen landden bij de Moerdijkbruggen, Dordrecht, Den Haag en Rotterdam waarbij de vliegvelden het belangrijkste veroveringsdoel vormden. Tegelijkertijd overschreden Duitse grondtroepen in het oosten van het land de grens.

De Zuidpolder kreeg op deze eerste oorlogsdag te maken met de landing van deze Duitse Fallschirmjäger in de weilanden. De hoofdweg Den Haag-Rotterdam werd door Duitse Junkers Ju 52 vliegtuigen gebruikt als alternatieve landingsbaan omdat op het nabijgelegen vliegveld Ypenburg geen vliegtuig meer kon landen. De Duitse luchtlandingen vonden plaats ten noorden van het onderzoeksgebied. Nederlandse eenheden waren op dat moment aan de zuidrand van Delft gelegerd en moesten verhinderen dat de Duitse eenheden richting de regeringsstad Den Haag zouden oprukken. De komende vijf dagen werden op diverse plaatsen in de Zuidpolder strijd geleverd tussen Nederlandse en Duitse eenheden.

Figuur 3 Bij de bergboezem, in het onderzoeksgebied, is het detachement van het Depot Wielrijders gestationeerd (met een pijl aangegeven). Bron: Ministerie van Oorlog, hoofdkwartier van de chef van de generale staf, krijgsgeschiedkundige afdeling, *De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II*, hoofddeel III/deel 4, onderdeel A. Algemeen overzicht van de strijd om en in de Vesting Holland (zonder het oostfront) en de strijd tegen de luchtlandingstroepen rondom 's-Gravenhage, mei 1940 ('s-Gravenhage 1954). Schetskaart nr. 12: De acties rondom Delft op 10-11 mei 1940.

Nederlandse militairen probeerden door middel van artillerie- en mitrailleurbeschietingen de Zuidpolder te zuiveren van Duitse militairen. De vliegtuigen die op de hoofdweg Den Haag-Rotterdam door Duitse militairen gebruikt werden als verdedigingspunt waren het doelwit van Nederlandse artilleriebeschietingen en luchtaanvallen. Op de eerste oorlogsdag kregen Nederlandse eenheden ter hoogte van de lijn Delft-Delfgauw de opdracht om langs de hoofdweg

Den Haag-Rotterdam op te rukken richting Rotterdam. Als voorlopig eindpunt werd de lijn Akerdijkse weg (ter hoogte van het onderzoeksgebied) aangehouden.

Bij de Bergboezem ten oosten van het onderzoeksgebied was een detachement van het Depot Wielrijders gestationeerd die opdracht had gekregen om op te rukken naar de hoofdweg Den Haag-Rotterdam om daar vijandelijke eenheden op de weg uit te schakelen (zie figuur 3). Dit bleek onmogelijk, omdat het gehele terrein bestreken werd door vijandelijke mitrailleurs. Gedurende de nacht van 10 op 11 mei bleef dit detachement in de omgeving van de Bergboezem met de bedoeling om op 11 mei steun te verlenen aan de opmars van eigen troepen over de hoofdweg.¹

11 mei 1940

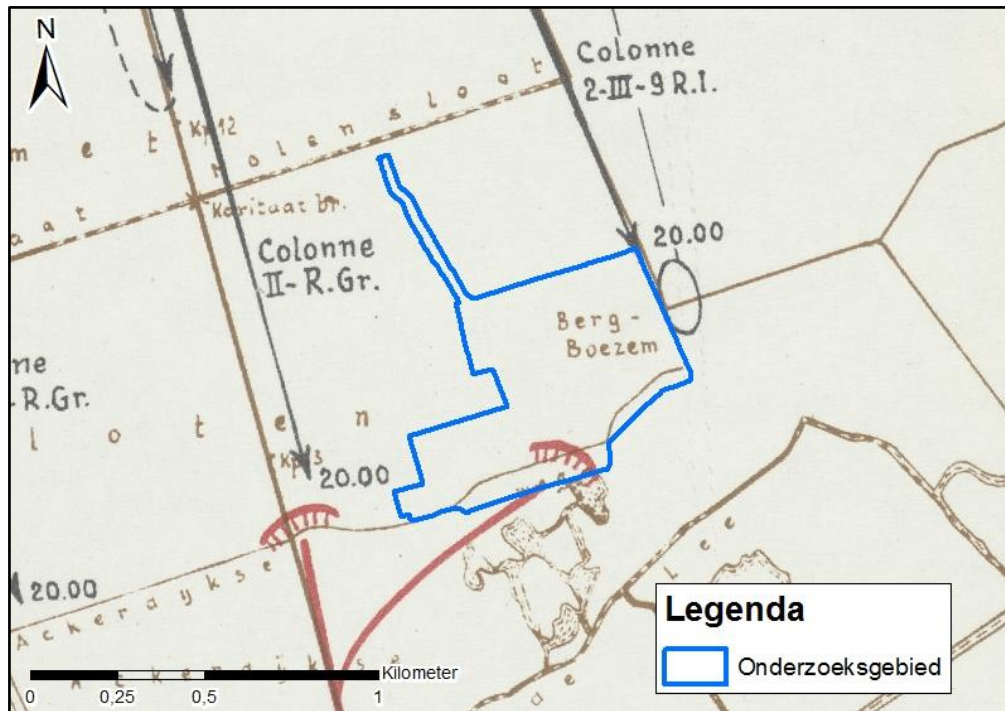
Gedurende deze dag probeerden Nederlandse eenheden tevergeefs hun opmars te maken richting Rotterdam. Op de hoofdweg vonden hevige beschietingen plaats tussen Duitse en Nederlandse militairen waarbij Nederlandse militairen ook nog rugvuur ontvingen van eigen eenheden ten zuiden van Delft. Het detachement Wielrijders wachtte tevergeefs de gehele dag op het doorzetten van de aanval van eigen troepen. De actie voor dit detachement bleef beperkt tot het afgeven van mitrailleurvuur op Duitse militairen op de weg en de daar gelande vliegtuigen. In de avond werd de stelling aan de bergboezem gehandhaafd en werden er, waar mogelijk, verkenningen uitgevoerd.

12 mei 1940

Om 03.00 uur kwam een melding bij de commandant dat aan de Akerdijkse weg ter hoogte van de plassen een sterke Duitse eenheid zat. Deze locatie ligt deels binnen het onderzoeksgebied. Er werd een verzoek uitgedaan om deze eenheid vanuit de lucht aan te vallen. Tussen 06.00 en 07.00 uur voerden vier vliegtuigen Fokker-C.V een luchtbombardement uit op deze Duitse troepen waarbij twee scherfbommen werden afgeworpen.² Deze locatie is op de grens van het onderzoeksgebied (zie figuur 4 en 6). Nog voor dit bombardement plaatsvond hadden Nederlandse artillerie-eenheden een andere Duitse weerstandskern op het kruispunt van de Akerdijkse weg-hoofdweg Den Haag-Rotterdam beschoten. Deze locatie ligt op circa 630 meter van het onderzoeksgebied. In de avond werd besloten om alsnog een opmars richting Rotterdam te maken. Het detachement Wielrijders bij de Bergboezem had zich na aflossing op deze dag al teruggetrokken op Pijnacker. Omstreeks 20.00 uur trokken Nederlandse militairen (2-III-9 RI) zonder strijd over de huidige Zuideindseweg en bereikten de Akerdijkse weg (ter hoogte van het onderzoeksgebied). Nederlandse troepen trokken hierbij dus langs het onderzoeksgebied.

¹ Ministerie van Oorlog, hoofdkwartier van de chef van de generale staf, krijgsgeschiedkundige afdeling, *De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II*, hoofddeel III/deel 4, onderdeel A. *Algemeen overzicht van de strijd om en in de Vesting Holland (zonder het oostfront) en de strijd tegen de luchtlandings-troepen rondom 's-Gravenhage, mei 1940* ('s-Gravenhage 1954) p. 181.

² Ministerie van Oorlog, *De strijd op Nederlands grondgebied*, III/4/A, p. 264. Dit bombardement werd uitgevoerd door Fokker C-V no. 592, no. 621, no. 619 en no. 605. Zij kregen een escorte van drie Fokker D XXXI'n. De opdracht luidde: 'Bombardeer met scherfbommen vijandelijke artillerieopstellingen tussen Delft en Rotterdam (zo laag mogelijk). De vliegtuigen stegen allen op om 6.15 uur en landden weer om 7.03 uur. Als resultaat wordt vermeld: 'De no's 592 en 621 werpen al hun bommen af; de no's 605 en 619 nemen geen vijandelijke doelen waar.' Bron: F.J. Molenaar, *De luchtverdediging in de meidagen 1940*, II ('s-Gravenhage 1970) p. 1093. Het is niet bekend hoeveel bommen de vier Fokker C-V's bij zich hadden. Het naslagwerk *De strijd op Nederlands grondgebied* noemt het afwerpen van twee bommen. Dit wordt voor dit onderzoek dan ook aangenomen.

Figuur 4 De situatie op 12 mei 1940. In het zuidelijk deel van het onderzoeksgebied bij de Akerdykse weg is een groep Duitse militairen ('weerstandskern') gestationeerd. In de vroege morgen van 12 mei 1940 werd op deze weerstandskern een bombardement uitgevoerd door twee Fokker vliegtuigen die twee scherfbommen uitwierpen. 's Avonds trok een colonne van 2-III-9 Regiment Infanterie (RI) langs het onderzoeksgebied. Bron: Ministerie van Oorlog, *De strijd op Nederlands grondgebied*, III/4/A. Schetskaart nr. 19: opstelling van de troepen te Delft e.o. in de ochtend van 12 mei 1940 en voornaamste bewegingen die dag.

13-14 mei 1940

In de loop van 13 en 14 mei lukte het Nederlandse troepen om verder op te rukken richting Rotterdam. Echter, met het bombardement op stad Rotterdam volgde al snel de capitulatie van het Nederlandse leger en begon de Duitse bezetting van Nederland.

Duitse bezettingsjaren en bevrijding

Tijdens de bezettingsjaren vonden er in of in de omgeving van het onderzoeksgebied geen noemenswaardige oorlogshandelingen plaats. De bevrijding kwam op 5 mei 1945.

Vliegtuigcrashes

In 2008 is voor het eerst het verliesregister van de Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 (SGLO) samengesteld. Dit register, dat van tijd tot tijd wordt geüpdate aan de hand van nieuw beschikbaar komende historische informatie, betreft een in verregaande mate correct en volledig overzicht van de crashes van militaire vliegtuigen die in de Tweede Wereldoorlog op Nederlands grondgebied hebben plaatsgevonden. De volgende crashes hebben een locatieverwijzing die kan duiden op relevantie voor het onderzoeksgebied:

Datum	Omschrijving	Relevant
10 mei 1940	Crash van 8 Junkers Ju 52/3 toestellen op of langs de Rijksweg 13 tussen Den Haag en Rotterdam.	Nee.
	Crash van drie Junkers Ju 52/3 te Pijnacker bij	Ja.

Datum	Omschrijving	Relevant
	Oude Leede ten westen van de Bergboezem (Akkerdijkse weg).	

Drie Duitse vliegtuigen kwamen neer in de directe omgeving van het onderzoeksgebied (zie figuur 5). Uit onderzoek in de collectie gevechtsverslagen en rapporten mei 1940 (zie paragraaf 3.7) blijkt dat: (...) *In een weiland er vlak bij lagen ook drie Junckers transportvliegtuigen. (...) Het polderpeil was echter omhoog gebracht en daardoor waren twee van de vliegtuigen direct tot de assen in de drassige grond weggezakt. No. 3 was in brand geraakt en uitgebrand.*(...).³ Duitse vliegtuigen Junkers Ju 52 waren transportvliegtuigen die gebruikt werden voor het vervoeren van Duitse valschermtroepen en luchtlandingseenheden. De toestellen droegen geen afwerpmunitie (vliegtuigbommen) aan boord.

Figuur 5 Eind mei 1940. Duitse *Fallschirmjäger* (parachutisten) staan aangetreden op het Binnenhof in Den Haag. Op 10 mei 1940 landden deze troepen onder andere tussen Delft en Rotterdam. Bron: fotocollectie Nationaal Archief www.gahetna.nl.

3.3 GEMEENTEARCHIEF PIJNACKER-NOOTDORP

In het gemeentearchief van Pijnacker-Nootdorp zijn de volgende archieven en dossiers geraadpleegd⁴:

- **Archief gemeente Pijnacker (?-?), toegang 701;**
- **Archief gemeentewerken Pijnacker, toegang 853;**
- **Dossier Explosieven WOII, 1987-1996 (code 1.783);**
- **Dossier Opsporen/verwijderen explosieven WOII, 2002. (code 1.783).**

³ Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), *Den Haag*, collectie 409 Gevechtsverslagen en rapporten mei 1940, inventarisnummer 535050: verslag Detachement Wielrijders.

⁴ Zie bijlage 2 voor een gedetailleerd overzicht van de geraadpleegde inventarissen.

Luchtbeschermingsdienst

In het archief van de gemeente Pijnacker-Nootdorp zijn geen documenten van de luchtbeschermingsdienst aanwezig.

De luchtbeschermingsdienst was tijdens de Tweede Wereldoorlog verantwoordelijk voor het geven van luchtalarm bij bombardementen, het controleren van verduisteringsmaatregelen en het opnemen van schade na uitgevoerde bombardementen.

Idealiter worden bij het archiefonderzoek – door de luchtbeschermingsdienst, politie of marechaussee opgestelde – processen-verbaal of gedetailleerde verslagen van luchtaanvallen aangetroffen. De beschikbaarheid van dergelijke documenten wisselt sterk per luchtbeschermingsdienstarchief. In het geval van de gemeente Pijnacker-Nootdorp zijn deze documenten niet in het archief aangetroffen. Wel is een jaarverslag van deze dienst aangetroffen in een dossier van jaarverslagen van openbare werken (zie tabel mogelijk relevante stukken).

Oorlogsschaderapporten

In het archief van de gemeente Pijnacker-Nootdorp zijn oorlogsschaderapporten en/of dossiers aanwezig.

Oorlogsschaderapporten kunnen bijvoorbeeld opgaven van schade aan de schade-enquêtecommissie betreffen. Deze schade-enquêtecommissie is na de Tweede Wereldoorlog door het ministerie van Financiën in het leven geroepen om geleden oorlogsschade te registreren en te taxeren voor vergoeding. Maar – en dit kon verschillen per gemeente en per provincie – er zijn diverse andere soorten oorlogsschaderapporten bekend, zowel uit de periode Tweede Wereldoorlog als uit de naoorlogse periode.

Oorlogsschaderapporten zijn in vergelijking met processen-verbaal of andere gedetailleerde verslagen van luchtaanvallen minder geschikt voor gebruik in de fase 'beoordeling bronnen-materiaal' van het vooronderzoek CE. De aard en concrete locaties van de oorlogshandelingen zijn in veel gevallen moeilijk uit de documenten te herleiden. In het geval van de gemeente Pijnacker-Nootdorp is een dossier aangetroffen met opgaven van oorlogsschade aan tuinderijen aan de Zuideindseweg (zie tabel mogelijk relevante stukken).

Aangetroffen / geruimde explosieven

In het archief van de gemeente Pijnacker-Nootdorp zijn documenten aanwezig betreffende het aantreffen en/of ruimen van explosieven gedurende de Tweede Wereldoorlog en daarna. Dit betreft een onderzoek naar het aantreffen van munitie in de periode 1979-1996 en vanaf 2002. In deze dossiers is geen relevante informatie met betrekking tot het onderzoeksgebied aangetroffen.

Hieronder volgt de in het gemeentearchief Pijnacker-Nootdorp aangetroffen informatie, voor zover deze mogelijk relevant is voor het onderzoeksgebied:

Mogelijk relevante stukken:

Toegang	Inventaris	Omschrijving	Inhoud
701	1005	Jaarverslag Openbare Werken 1940.	'Vrijdag, 10 mei, des v.m. 4 uur werden de eerste vliegtuigbommen op Pijnacker neergeworpen en wel 8 stuks. 2 dezer bommen kwamen op een boerderij terecht, de overige op een weiland in de onmiddellijke nabijheid. De

Toegang	Inventaris	Omschrijving	Inhoud
			boerderij, benevens een daarnaast gelegen arbeiderswoning, resp Noordweg 55 en 56, werden daarbij beschadigd, terwijl een hooischelf in brand geraakte. (...) Het uitgooien der bommen werd vermoedelijk veroorzaakt doordat het Duitse vliegtuig werd aangevallen, waarop het zijn bommenlast uitwierp. (...) 13 mei, te 10.30 v.m. vond weer een luchtaanval op Pijnacker plaats. Hierbij werden een 20 stuks bommen van 10 tot 50 KG uitgeworpen. Een drietal dezer bommen veroorzaakten schade n.l. de percelen Emmastaat 1-3 en 5 werden door een voltreffer geraakt en geheel vernield. Het naast gelegen perceel Emmastraat 7, alsmede de garage van het perceel Stationsstraat 64, werden ernstig beschadigd. Een tweede bom trof een betonnen beschoeiing van het veilingterrein welke gedeeltelijk werd vernield (...) Een derde bom kwam terecht achter het perceel Stationsstraat 44. (...) Dinsdag, 14 mei vond een derde luchtaanval plaats. Hierbij werden een aantal bommen uitgeworpen. Een in aanbouw zijnde kleuterschool werd beschadigd. Vanuit de vliegtuigen werd geschoten (...) Totaal werden in de gemeente Pijnacker een 68 stuks bommen uitgeworpen, waarvan er enkele niet ontploften. Onmiddellijk werden hierbij ter waarschuwing roode vlaggen geplaatst. De militaire instantie werd in kennis gesteld. Zondag 30 juni en maandag 1 juli werd door de Duitse militairen en een 8-tal Hollandsche soldaten een onderzoek naar deze granaten [sic] ingesteld. Van 7 granaten kon niet worden vastgesteld of zij waren ontploft. Bij het graven tot 3m diepte waren nog geen aanwijzingen aanwezig. Eén granaat werd tot ontploffing gebracht. Vermoed wordt dat de overige granaten ter diepte van 6 a 8m onder het maaiveld zijn ingedrongen, waarom met graven werd opgehouden. De plaats van inslag is opgemeten

Toegang	Inventaris	Omschrijving	Inhoud
			en in tekening gebracht. Aangezien bij het graven na 1½ m het grondwater moest worden weggepompt, terwijl bovendien te Pijnacker voor het bouwen niet geheid wordt, werd met deze maatregel volstaan. (Volgens mededeeling der Duitsche officieren zijn deze granaten na 2 jaar onder water te hebben gelegen geheel onschadelijk).' De bovengenoemde locaties liggen buiten het onderzoeksgebied.
853	994	Bericht van de gemeente Pijnacker aan de districtsvertegenwoordiger Wederopbouw d.d. 1 april 1946.	'Zoover mij bekend is bij 12 tuinders of boeren oorlogsschade aangericht (..): tuinders-schuur afgebroken, inmiddels herbouwd met hetzelfde materiaal (..) Zuideindscheweg ongenummerd (tuinerdij).(..) Aard van beschadiging: slooping;(..) Zuid-eindscheweg 11, alhier; schuur herbouwd.' De Zuideindseweg grenst aan het onderzoeksgebied.

Samenvatting relevante feiten:

In 1946 is melding gemaakt van het feit dat aan de Zuideindseweg (in de nabijheid van het onderzoeksgebied) op last van de Duitse bezetter enkele tuinschuren moesten worden afgebroken. Deze zijn later weer herbouwd.

Met betrekking tot het onderzoeksgebied zijn geen gegevens gevonden die wijzen dat er in of in de directe omgeving van het onderzoeksgebied oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden.

Naoorlogse ontwikkelingen

In de offerte van Saricon is bepaald dat in het gemeentearchief niet gezocht zal worden naar eventuele gegevens over naoorlogse ontwikkelingen in het onderzoeksgebied die een contra-indicatie kunnen zijn voor de aanwezigheid van CE. Een onderzoek naar de naoorlogse ontwikkelingen beperkt zich alleen tot een vergelijking van de luchtfoto's uit de Tweede Wereldoorlog met de huidige satellietbeelden van het onderzoeksgebied (zie paragraaf 3.19).

3.4 NATIONAAL ARCHIEF (ARCHIEFBEWAARPLAATS PROVINCIAAL ARCHIEF ZUID-HOLLAND)

Saricon heeft het Nationaal Archief bezocht. In het Nationaal Archief berust het archief van het Militair Gezag in Zuid-Holland. Het Militair Gezag vormde in de periode tussen de bevrijding en de herinstallatie van de Nederlandse regering het bevoegd gezag in de bevrijde delen van Nederland. Het werkte in deze periode samen met de geallieerde bevrijdingslegers. Een van de taken van het Militair Gezag was het (mede) coördineren van het ruimen van mijnen en andere explosieven.

Aan het hoofd van het Militair Gezag in elke provincie stond een Provinciaal Militaire Commissaris (PMC); het Militair Gezag in elke provincie was verdeeld in verschillende districten. De gemeente Pijnacker-Nootdorp viel onder de District Militaire Commissaris (DMC) Delft.

Saricon heeft zowel stukken van de PMC Zuid-Holland als van de DMC Delft geraadpleegd. Hieronder volgt de aangetroffen informatie.

- **Archief Militair Gezag in Zuid-Holland, 1944-1947 (toegangsnummer 3.09.34)**

Geraadpleegde stukken:

Inventarisnr.	Omschrijving	Relevant
43 PMC Zuid-Holland, Quarles van Ufford, 4 september 1944-31 juli 1945.	Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, munitie en andere explosieven, 1945	Nee.
146 PMC Zuid-Holland, Bloemarts, 1 okt 1945-24 nov 1945	Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, munitie en andere explosieven, 1945	
282 DMC Delft	Stukken betreffende het in kaart brengen van mijnenvelden en het opruimen van explosieven, 1945	

Met betrekking tot het onderzoeksgebied zijn geen relevante stukken gevonden.

Naoorlogse ontwikkelingen

In de offerte van Saricon is bepaald dat in het provinciaal archief niet gezocht zal worden naar eventuele gegevens over naoorlogse ontwikkelingen in het onderzoeksgebied die een contraindicatie kunnen zijn voor de aanwezigheid van CE. Een onderzoek naar de naoorlogse ontwikkelingen beperken zich alleen tot een vergelijking van de luchtfoto's uit de Tweede Wereldoorlog met de huidige satellietbeelden van het onderzoeksgebied (zie paragraaf 3.19).

3.5 NATIONAAL ARCHIEF, OVERIGE DOSSIERS

Hoewel niet verplicht volgens het WSCS-OCE heeft Saricon in het Nationaal Archief verder de onderstaande archieven geraadpleegd. Deze archieven kunnen voor het onderzoeksgebied relevante informatie bevatten:

- **Inspectie Bescherming Bevolking Luchtaanvallen (toegangsnummer 2.04.53.15)**

De **Inspectie Bescherming Bevolking Luchtaanvallen** werd in 1936 opgericht met als taak om alle gemeentelijke activiteiten op het terrein van bescherming tegen luchtaanvallen te coördineren. In dit archief zijn documenten over uiteenlopende onderwerpen te vinden, zoals voorlichtingsmateriaal voor de bevolking, regels voor verduistering, en maatregelen voor de bescherming van kunstschaten, monumenten, scholen en kerken. Voor een beperkt aantal gemeenten in Nederland bevat dit archief bovendien rapporten over bombardementen en andere luchtactiviteiten in de eerste oorlogsjaren. Naar deze laatste gegevens is in dit archief gezocht.

Geraadpleegde stukken:

Inventarisnr.	Omschrijving	Relevant
76	Meldingen en processen-verbaal ontvangen van gemeenten over geallieerde luchtactiviteiten, 1940-1941, Zuid-Holland	Nee.

Voorts zijn in het Nationaal Archief documenten uit het volgende archief ingezien:

- **Ministerie van Binnenlandse Zaken, Korps Hulpverleningsdienst (toegangsnummer 2.04.110)**

Na de Tweede Wereldoorlog, in februari 1946, werd het **Korps Hulpverleningsdienst** geformeerd uit personeel van luchtbeschermingsdiensten van verschillende gemeenten. Het korps hielp bij de ruiming van achtergebleven munitie en kreeg daartoe enige opleiding van militaire instanties. Ook had het korps een voorlichtingstaak aan kinderen over zwerfmunitie. In de loop der jaren bleek echter dat het, inmiddels sterk ingekrompen korps, zijn taken niet meer goed kon uitoefenen en in 1972 werd besloten om de verantwoordelijkheid voor het opruimen van munitie over te dragen aan het ministerie van Defensie. Het Korps Hulpverleningsdienst werd op 31 december 1972 opgeheven.

Geraadpleegde stukken:

Inventarisnr.	Omschrijving
5	Correspondentie van de Hulpverleningsdienst, 1959-1974
47	Stukken betreffende de bewaking van munitiedumps, 1947.
51-66	Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. Diverse kringen, 1954-1967.

In de correspondentie van de Hulpverleningsdienst (inventarisnummer 5) zijn juridische en administratieve stukken aanwezig betreffende het bestuur van de organisatie. In inventarisnummer 47 worden stukken bewaard over de bewaking van de munitieopslagdepots en het vervoer ervan naar dumpplaatsen. Exacte locaties waar deze depots gelegen waren worden niet genoemd. In de registers inzake de meldingen van geruimde explosieven (inventarisnummers 51 t/m 66) is per gemeente vastgelegd hoeveel granaten en kleinkalibermunitie er is verzameld en wie (welke ruimploeg) de munitie heeft opgeruimd. In het register is minutieus bijgehouden hoeveel ton aan munitie uit een gemeente per jaar is afgevoerd voor dump en/ of vernietiging. Echter, detailinformatie op welke locatie binnen de gemeente de munitie is aangetroffen ontbreekt. Met betrekking tot het onderzoeksgebied zijn geen relevante gegevens gevonden.

Dergelijke informatie is in de periode waarin het Korps Hulpverleningsdienst actief was (1946-1972) vermoedelijk wel gedocumenteerd, maar vervolgens vernietigd, ofwel niet zodanig gearchiveerd dat deze informatie heden ten dage nog vindbaar is.

Dit betekent dat alle momenteel in de explosievenopsporingsbranche actieve partijen wat betreft de in de periode tot 1972 reeds plaatsgehad hebbende explosievenruiming te maken hebben met een belangrijk hiaat in het vooronderzoek explosieven. Zie paragraaf 5.2, 'leemten in kennis'.

Samenvatting onderzoek Nationaal Archief:

Met betrekking tot het onderzoeksgebied zijn geen relevante gegevens gevonden.

3.6 SEMISTATISCHE ARCHIEFDIENSTEN DEFENSIE

De semistatistische archiefdiensten van het ministerie van Defensie in Rijswijk beheren de archieven van het ministerie van Defensie voordat deze aan het Nationaal Archief worden overgedragen. Hoewel niet verplicht volgens het WSCS-OCE heeft Saricon het archief van de Mijn- en Munitie Opruimings Dienst (MMOD), 1945-1947 geraadpleegd omdat het voor het onderzoeksgebied relevante informatie kan bevatten.⁵ De MMOD was na de Tweede Wereldoorlog in Nederland verantwoordelijk voor het opruimen van mijnen en achtergelaten munitie.

⁵ Dit archief heeft geen specifiekere aanduiding via een collectie- of toegangsnummer.

Het archief bestaat uit meldingen, kaarten, plattegronden en ruimingrapporten van Nederlandse gemeenten. Saricon heeft de stukken van de (voormalige) gemeente Pijnacker geraadpleegd. In de stukken zijn geen relevante gegevens met betrekking tot het onderzoeksgebied gevonden.

3.7 NEDERLANDS INSTITUUT VOOR MILITAIRE HISTORIE (NIMH)

Het NIMH in Den Haag beheert collecties over de geschiedenis van de Nederlandse krijgsmacht. Geraadpleegd zijn de onderstaande collecties:

- **Collectie Duitse Verdedigingswerken (toegangsnummer 575)**

Hoewel niet verplicht volgens het WSCS-OCE⁶ heeft Saricon de collectie Duitse verdedigingswerken (toegang 575) geraadpleegd. Deze collectie kan voor het onderzoeksgebied relevante informatie bevatten. De collectie heet voluit: *Duitse verdedigingswerken en inundaties van Nederlands grondgebied in de oorlog en rapporten van militaire aard vanuit bezet Nederland aan het Bureau Inlichtingen Londen 1940-1945*. Deze collectie bestaat onder meer uit inlichtingenrapporten en kaarten van Duitse verdedigingswerken, opgemaakt door Nederlandse verzetsgroeperingen. Deze collectie is geraadpleegd om inzichtelijk te krijgen of er Duitse verdedigingswerken in het onderzoeksgebied gerealiseerd zijn.

Geraadpleegde stukken:

Inventarisnr.	Omschrijving	Relevant
26	Bericht J.A. 207 Rapport omtrent de toestand van versterkingen aan de Noordeindseweg in de Zuidpolder.	Nee.
	Bericht J.A. 224. Rapport omtrent de toestand van versterkingen in de gemeente Delfgauw.	
244	Kaart nr. 361 d.d. 16 april 1945. Verdedigingswerken Rijswijk – Delfgauw.	

Met betrekking tot het onderzoeksgebied zijn in de collectie geen relevante gegevens gevonden.

- **Collectie Gevechtsverslagen en Rapporten mei 1940 (toegangsnummer 409)**

Geraadpleegd is de collectie met toegangsnummer 409, gevechtsverslagen en rapporten mei 1940. Hierin is detailinformatie te vinden over de strijd op Nederlands grondgebied in de periode 10-14 mei 1940. De collectie bestaat uit verslagen en rapporten zoals die werden ingeleverd door officieren, onderofficieren en manschappen bij de Krijgsgeschiedkundige Sectie van het Hoofdkwartier van de Generale Staf. Dit gebeurde kort na de strijd of kort na de Tweede Wereldoorlog. Deze collectie dient conform WSCS-OCE te worden geraadpleegd wanneer het overige bronnenmateriaal indicaties bevat dat de grondoorlog in mei 1940 relevantie heeft voor het onderzoeksgebied. Dit is het geval voor het onderzoeksgebied Bergboezem Zuidpolder Delfgauw (zie paragraaf 3.2). Het onderzoeksgebied was tijdens de meidagen van 1940 het toneel van gevechten tussen Nederlandse en Duitse militairen. Saricon heeft de gevechtsverslagen van de volgende eenheden bestudeerd:

⁶ Bij de aanwezigheid van Duitse verdedigingswerken in het onderzoeksgebied moet deze collectie verplicht geraadpleegd worden.

Eenheid	Voluit	Inventarisnummer
III-9 R.I.	Derde bataljon van het negende Regiment Infanterie	477063 – 477064 477066 – 477067
Det. Dep. Wrs.	Detachement Depot Wielrijders	535050

De volgende informatie is aangetroffen:

Mogelijk relevante stukken:

Toegang	Inventarisnr.	Inhoud
409	477063	'Uittreksel uit een bezwaarschrift betreffende een reservemajoor van III – 9 R.I. Op 6 januari 1941 is door de Commissie gehoord Luitenant-Kolonel H.D. Scherpenhuijzen, die gedurende een gedeelte van de oorlogsdagen optrad als commandant van het vak Delft en onder wiens bevelen reclamant op 13 en 14 mei 1940 heeft gestaan. (..) Op 14 mei (1940) moest getekende met de troepen onder zijn bevel oprukken naar Rotterdam. Zulks geschiedde in drie colonnes, de rechter via den ouden kunstweg langs de Schie, de middelste langs den nieuwen weg en de linker, bestaande uit het bataljon Sprock met één stuk artillerie, over Ruiven en Schiebroek. Een eskadron Wielrijders werd op laatstgenoemden weg vooruitgezonden met opdracht te verkennen of Schiebroek door den vijand bezet was. Het bataljon Sprock moest opvolgende bereiken de lijn Akkerdijksche weg en Hofweg; van elk dezer lijnen uit zou, nadat verband tusschen de drie colonnes was opgenomen, op last van getekende verder worden opgerukt.(..) De rechter- en midden-colonne stuitten bij Overschie op weerstand en konden daar niet verder doordringen. Het bataljon Sprock ontmoette echter op zijn weg geen noemenswaardige hindernissen, zoodat reclamant gemakkelijk tijdig op het aangegeven punt in den weg Schiebroek-Overschie had kunnen zijn om nog in het gevecht bij laatstgenoemde plaats te kunnen ingrijpen.(..)
	477064	'Verslag van de commandant van 1-III-9 R.I van de krijgsverrichtingen gedurende het tijdvak van 10 t/m 14 mei 1940. (..) Maandag 13 mei 1940. In den namiddag omstreeks 16.00 uur werd van C.-III-9 R.I. bevel ontvangen om de rest van de compagnie te verzamelen en zelfstandig af te marcheerden naar Delfgauw, waar nadere bevelen zouden volgen. Met

Toegang	Inventarisnr.	Inhoud
		twee secties (..) werd om pl.m. 17.00 uur afgemarcheerd naar Delfgauw.(..) Dinsdag 14 mei 1940. In den morgen van dezen dag kreeg C.III-9-RI opdracht om als linkercolonne van Delfgauw langs den kunstweg over Oud Lede op te rukken in de richting van Rotterdam, verband houdende met een middencolonne, oprukkende langs den hoofdweg den Haag-Rotterdam. Ik kreeg opdracht om met 1-III-9-RI waaraan toegevoegd 1 stuk p.a.g. [pantserafweergeschut] het achterste echelon te vormen, en op een afstand van plm. 300 meter het Bataljon in den rug te beveiligen. (..) Wel moest geregeld gezichtsdekking worden gezocht voor Duitse vliegtuigen welke regelmatig boven onzen marschweg cirkelden, waarbij het oversteken van stukken open polderweg dikwijls in den loop-pas moest geschieden.' Verslag van onbekend, 3-III-9-R.I. '(Pinkster)zondag 12 mei 1940. (..) Het zal ca. 4 uur à half vijf geweest zijn, toen ik bij het viaduct [Delfgauw - Pijnackerse Vaart] arriveerde. De M.C. [mitrailleurcompagnie] volgde den weg langs de Pijnackersche Vaart. (..) Op een gegeven moment hadden we weer dekking gezocht voor naderende vliegtuigen, toen soldaat Miedema uitriep: 'Luitenant dit zijn Nederlandsche vliegtuigen. Inderdaad het waren onze eigen jagers. Ze verkenden de vijandelijke stelling, waarop zooals later bleek, dien dag een aanval zou worden gedaan. (..) Ondertusschen was de opdracht van deze Comp. [compagnie] door Lt. Kolonel van Scherpenhuyzen (..) gewijzigd. 3-III-9 R.I. moest niet doormarcheeren naar Pijnacker, doch de 3^e Compagnie Wielrijders aflossen (..). Deze compagnie bevond zich op onze marschweg tusschen Delfgauw en Oude Lede en was hier vanaf de eerste oorlogsdag in actie geweest. (..) Wij moesten zodoende de aanval steunen die deze dag in de richting van Rotterdam zou worden ingezet. De stellingen van het Eskadron Wielrijders waren weldra bereikt en even voor de Akkerdijsche weg werd halt gehouden. In een warenhuis werd krijgsraad gehouden en de opstelling van de Comp. bepaald. Er zouden drie steunpunten worden ingericht aan de Ruivensche weg, elk ter sterkte van 1 sectie, front naar de hoofdweg Delft-Rotterdam. Ik werd linkersectie en kreeg mijn plaats op het snijpunt van de Ruivensche weg

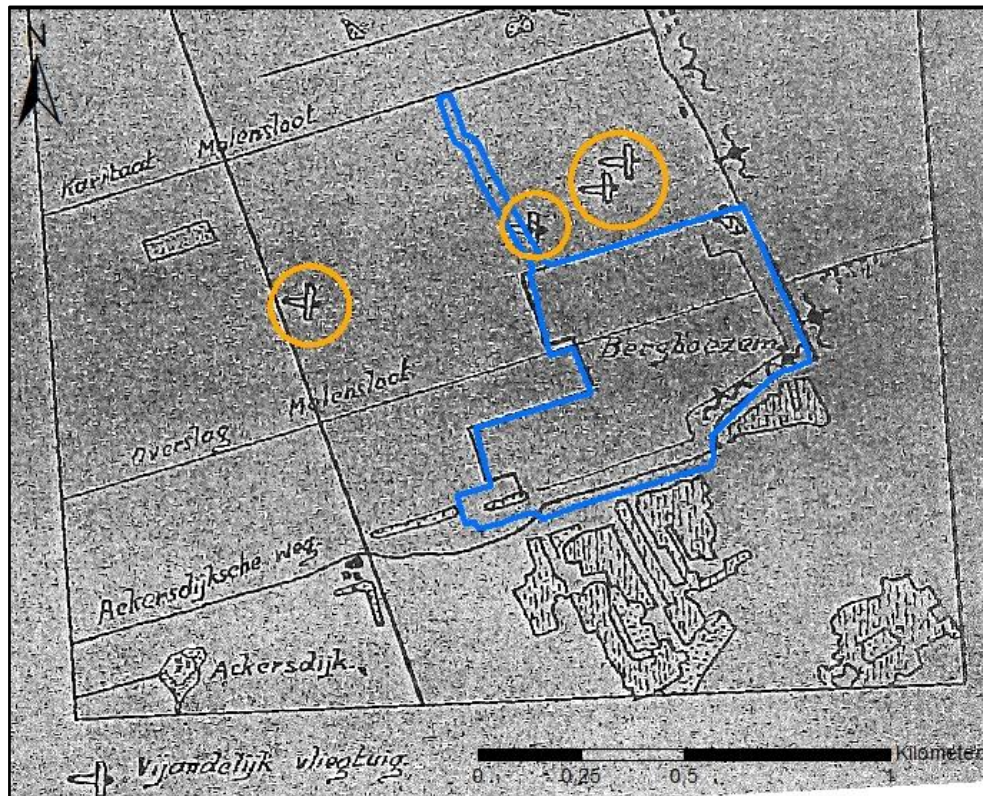
Toegang	Inventarisnr.	Inhoud
		met de Akkerdijsche weg. De Co. post [commandopost] van de C.C. [compagniecommandant] bevond zich in een boerderij oostelijk van de Ruivensche weg. (..) <i>Ik marcheerde daarop naar het mij toegewezen steunpunt, dat ik overnam van de Wielrijders. (..) Ze lieten een behoorlijk hoeveelheid munitie achter en springstoffen</i> waarbij door mij oogenblikkelijk een post werd geplaatst. (..) <i>In een weiland er vlak bij lagen ook drie Junckers transportvliegtuigen. (..) Het polderpeil was echter omhoog gebracht en daardoor waren twee van de vliegtuigen direct tot de assen in de drassige grond weggezakt.</i> No. 3 was in brand geraakt en uitgebrand.(..) Mijn eerste werk was nu het inrichten van het steunpunt.(..) Ik had al een poosje den boerderijtje, tegen de Akkerdijsche weg aangelegen, in de kijker gehad. (..) Ik besloot er door de zware mitrailleur vuur op te laten uitbrengen (..) de dakpannen schoven van het dak. Daarom werd het vuur verlegd op het erf.(..) Daar ik twee dagen op dit steunpunt heb doorgebracht kan ik mij thans niet meer herinneren wat de eene en wat de andere dag gebeurd is. (..) Om 18.45 uur [12 mei] vond de aanval plaats (..) De vijand had zich onder meer verschanscht langs de hoofdweg; 1. bij de brug ten Noorden van kp. 13; 2. in een garage met woonhuis op het snijpunt van de Akkerdijscheweg met de hoofdweg, en 3. in een boerderij vlak bij dat snijpunt. (..) Verder stond bij het viaduct artillerie opgesteld, die vuur zou leggen op de garage en omgeving. (..) Het vuur der Artillerie was vanuit onze stelling prachtig te volgen. Na het inschieten kwam het vuur spoedig op de garage terecht. (..) Het werd de Duitschers in de garage al spoedig te bar. Met de auto ('witte vlag') reden ze vanaf de garage langzaam naar de genoemde brug, pikten daar hun manschappen op en verdwenen in snelle vaart in de richting van Rotterdam. <i>Om 20.10 uur passeerde ons de comp. van kapitein Pot. Deze had opdracht aanvankelijk door te stoten tot de Akkerdijscheweg en daar verband met de middencolonne op te nemen. De opdracht om daarna met kracht de aanval (..) door te zetten tot Hofweg werd thans gewijzigd in 'Ga niet verder dan de 1^e lijn.</i> (Ackerdijkse weg). Dinsdag 14 mei 1940. (..) 8 uur. (..) In plaats van het inrichten van een stelling zou men met alle

Toegang	Inventarisnr.	Inhoud
		beschikbare wapens oprukken naar Rotterdam (..) Tot pl.m. 13.00 uur gebeurde er weinig bijzonders. We passeerden de Akkerdijksche weg, waar bij ons steunpunt van gisteren artillerie (7 Veld) stond opgesteld.(..)
	477067	Verslag van Commandant 3-III-9-R.I. reserve-kapitein D. Bakker. '12 mei 1940. (..) de aanval [de ondersteuning van de aanval over de autoweg richting Rotterdam] duurde tot 's avonds toen de 2^e compagnie van Kapitein Pot ons passeerde en stellingen innam op de Akkersdijk. (..) 13 mei 1940. 's Morgens is de compagnie weer voorwaarts gegaan, maar in den namiddag werden alle vooruitgeschoven troepen weer terugenomen en ondergebracht in Delfgauw.(..) 14 mei 1940. In den morgen van dezen dag werd in 3 colonnes voorwaarts gegaan in de richting van Rotterdam.(..) De eerste stoplijn werd zonder noemenswaardige voorvallen bereikt, evenals de tweede. Hier werd echter de voorwaarts che beweging belangrijk gehinderd door het bombardement van Rotterdam.'
	535050	'Verslag Detachement Wielrijders uit het depot Gouda. Gevechtsberichten van de gevechten op den 10en, 11en, 12en, 13en en 14en Mei 1940. Verslag van kapitein J.G. Berghuijs. [10 mei 1940] Om 13.50 arriveerde ik te Pijnacker en vroeger nadere opdracht aan den Luit.-Gen. Van Andel (C. Vg. H., Commandant Vesting Holland). (..) Opdracht ruk verder op via Delfgauw-Delft en tracht vijand in Zuid Polder te verdrijven. Neem verband op na bereiken Delfgauw. 14.35. In Delfgauw vijandelijk vuur gehad. 14.50. Aanwezige sterkte ingezet op weg van Delfgauw naar Bergboesem [sic] (vt. 27 – 68). De afdeelingen verspreid laten oprukken naar de Nieuwe Weg Delft – Rotterdam, uit welke richting wij krachtig vuur ontvingen van zware mitrailleurs die zich bij de Rotterdamsche weg in het terrein bevonden. (..) +/- 17.00. Bericht van C. 4^e Sectie: nabij Bergboezem: we liggen onder vrij nabij vuur maar de schutters zijn niet waar te nemen. 1 Lt. Mitr. [lichte mitrailleur] M20 werkt niet. Het heeft m.i. geen zin over deze vlakte voorwaarts te gaan. Uw beslissing s.v.p. Dien commandant opgedragen stelling te nemen en trachten de vijand te overwinnen, c.q. gevangen te nemen. Bij aankomst bij

Toegang	Inventarisnr.	Inhoud
		<i>de driesprong bij Oude Leede bleken aldaar Duitse vliegtuigen geland te zijn wier landingsgestel weggezakt was in het terrein en die juist probeerden wederom op te stijgen toen de wielrijders aldaar arriveerden. Na eenige oogenblikken begonnen zelfs de propellers te draaien, doch door vuur van de Lt. Mitr. en kar. [karabijnen] werd dit stop gezet en bleek den vijanden het opstijgen onmogelijk.</i> Vermoedelijke sterkte tegenpartij +/- 40 man. 18.50. Getelefoneerd met C. Vg. H. en gemeld dat het vrijwel onmogelijk was door het terrein te tirailleen naar hoofdweg Delft – Rotterdam wegens ontvangen zwaar mitr. vuur; bovendien waren eigen lichte mitrailleurs onklaar. De manschappen waren absoluut niet in staat de mitrailleur naar behooren te bedienen. Bij het invallen van de duisternis werd er door mij besloten de sectiën stelling te doen nemen langs de Zuideindsche weg opdat bij een aanval langs de nieuwe Kunstweg Delft – Rotterdam een aanval op de flank van de vijand met succes zou worden bekroond.(..) Genoemde C. droeg mij op ter plaatse stelling te nemen gedurende de nacht, om de volgende dag in samenwerking met troepen die in de richting Overschie een aanval zouden doen op den vijand en diens opstellingen trachten te vernietigen, welke order ik heb opgevolgd. 11 Mei 1940. (..) De aanval aan de Hoofdweg vond geen voortgang, zoodat de Wielrijders afdeeling onder een hevig zwaar mitrailleurvuur kwam. Zware mitr. van de tegenpartij werden volgens berichten waargenomen tusschen kp. 11 en 12 c.a. 150 M. N. van Ruivensche Brug. 17.00. Opdracht gegeven aan de Sectie Cn. tot bezetting van de boerderij 250 M. W. van de Zuideindsche Weg en 0.9 K.M. N. van driesprong bij Bergboezem. 20.10. Bericht van mij aan C. I Divisie, onder wiens bevelen ik gesteld werd, dat eigen troepen mortiervuur brachten vanaf de Kunstweg Delft-Overschie op mijn afdeeling, terwijl deze troepen in vuurgevecht waren gewikkeld met Duitse troepen.(..) 12 Mei 1940.(..) 7.30. Boerderij 400 M. Oost van kp. 13 van de weg Delft – Overschie welke thans onder artillerievuur staat is niet bezet. (..) Een garage , gelegen W. zijde weg Delft – Overschie ter hoogte van viersprong 250 M. Zuid van kp. 13

Toegang	Inventarisnr.	Inhoud
		is bezet door c.a. 30 Duitsers. (..) Intusschen door eigen vliegtuigen gebombardeerd en beschoten. Geen treffers. (..) [11.30]. De compagnie Wielrijders was om 11.30 op dien dag terug te Pijnacker om uit te rusten, verbanden te herstellen, wapens na te zien en een behoorlijk middagmaal te nuttigen.(..)
		'Verklaring van de dpl. Sergeant C.J.C.M. van der Bijl van het Depot Wielrijders (..) afgelegd in de 366^e Vergadering van de Commissie Militaire Onderscheidingen d.d. 1 December 1949. (10 mei 1940) Luitenant Schlichting kreeg met zijn sectie opdracht om Duitsers die zich verschanst hadden in een boerderij tussen de Zuideindseweg en de hoofdweg, op te ruimen. <i>Van de Zuideindseweg af ging luitenant Schlichting de weilanden in, waar bij spoedig onder vijandelijk vuur kwam. Hij ging met zijn sectie sprongsgewijze voorwaarts. Zijn sectie is 500 à 600 meter voorwaarts gegaan. Behalve vuur van de vijand in front ontving hij ook vuur van de rechter flank. Naar onze mening moest dit vuur afkomstig zijn van eigen troepen, nabij het viaduct te Delfgauw.(..)</i>
		'Verklaring van de dpl. sergeant G.H. Stronks van 4e Compagnie Depot Wielrijders (..) afgelegd in de 336^e Vergadering van de Commissie Militaire Onderscheidingen d.d. 1 December 1949. (..) Op 10 Mei 1940 kregen wij van de kapitein opdracht met onze sectie een aanval te doen tegen gelande Duitsers aan de Zuideindseweg nabij Delfgauw. Via Pijnacker gingen wij naar Delfgauw. <i>In de omgeving van Delfgauw trokken wij al tirillerende door de weilanden op de vijand af. Toen wij ons in de weilanden bevonden kwamen wij spoedig onder hevig vijandelijk vuur van de linker en de rechterflank. (..) De vijand had zich in boerderijen verschanst en er zaten ook vijanden in de bomen. Door achter ons gelegen troepen is in opdracht van de kapitein mitrailleurvuur afgegeven op de bomen. Door dit vuur verlieten de Duitsers de bomen.</i> Toen wij vier tot vijfhonderd meter door de weilanden waren opgerukt, weigerden 2 van onze mitrailleurs. (..) Hierna kregen wij bevel van de kapitein om ons terug te trekken. (..) De reden dat wij teruggingen was dat de vijand veel te sterk was om door een sectie te worden opgeruimd. Tijdens onze terugtocht zijn wij doorgestaan naar Pijnacker waar wij nieuwe stellingen betrokken hebben,

Toegang	Inventarisnr.	Inhoud
		nadat wij 's nachts in stellingen aan de Zuideindseweg hadden gelegen.(..)

Figuur 6 Schetskaart met de locaties van de neergekomen Duitse Junkers Ju transportvliegtuigen (geel omcirkeld) in de nabijheid van het onderzoeksgebied (blauw ingetekend). Bron: NIMH, collectie 409 Gevechtsverslagen en rapporten mei 1940, inventarisnummer 535050. Zie ook paragraaf 3.2.

• Collecties lucht oorlog

Het verliesregister van de SGLO, waarin informatie over vliegtuigcrashes is opgenomen (zie paragraaf 3.2), is gebaseerd op diverse gegevens van lucht oorlogdeskundigen. Een deel van deze gegevens is vindbaar in collecties archiefmateriaal die berusten bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie. Deze collecties bevatten detailinformatie over individuele vliegtuigcrashes die in het SGLO-verliesregister niet is opgenomen.

Saricon heeft gebruikgemaakt van het SGLO-verliesregister als startpunt voor het onderzoek. Tijdens het onderzoek zijn geen gegevens gevonden van individuele vliegtuigcrashes die niet in het register zijn opgenomen. Derhalve was er geen aanleiding om aanvullend onderzoek in de collecties lucht oorlog te verrichten.

Samenvatting onderzoek NIMH:

10 mei 1940

Een detachement Wielrijders kreeg op deze dag opdracht om op te rukken richting Rotterdam en Duitse troepen uit de Zuidpolder te verdrijven. In de middag trokken de Wielrijders op van Delfgauw richting Bergboezem. Vandaar uit moesten zij aanvallende Nederlandse troepen over de weg richting Rotterdam in de flank ondersteunen. Echter, langs de weg in de weilanden waren nog diverse Duitse troepen aanwezig die hevig weerstand boden. Omstreeks

17.00 uur kwamen de Wielrijders aan bij Bergboezem aan het einde van de Zuideindseweg (toenmalige Ruivensche weg). Deze locatie valt binnen het onderzoeksgebied. Daar ontvingen zij Duits vuur van zware mitrailleurs vanuit het terrein bij de weg Den Haag – Rotterdam.

In een boerderij gelegen aan de hoofdweg Den Haag – Rotterdam hadden Duitse militairen zich verscholen. Er werden pogingen gedaan om door de weilanden heen deze vijandelijke eenheden uit te schakelen. Deze patrouilles vonden plaats dwars door het onderzoeksgebied. Bij deze pogingen werden echter zowel vijandelijk als eigen vuur ontvangen. Bij aankomst bij de Bergboezem aan de Zuideindseweg bleek verder dat in de polder (buiten het onderzoeksgebied) drie Duitse vliegtuigen waren geland die weggezakt waren. Door mitrailleurvuur werden de toestellen onklaar gemaakt zodat deze niet meer konden opstijgen.

Aangezien het vijandelijk vuur te hevig was werd bij Bergboezem stelling genomen door de Wielrijders en daar de nacht doorgebracht.

11 mei

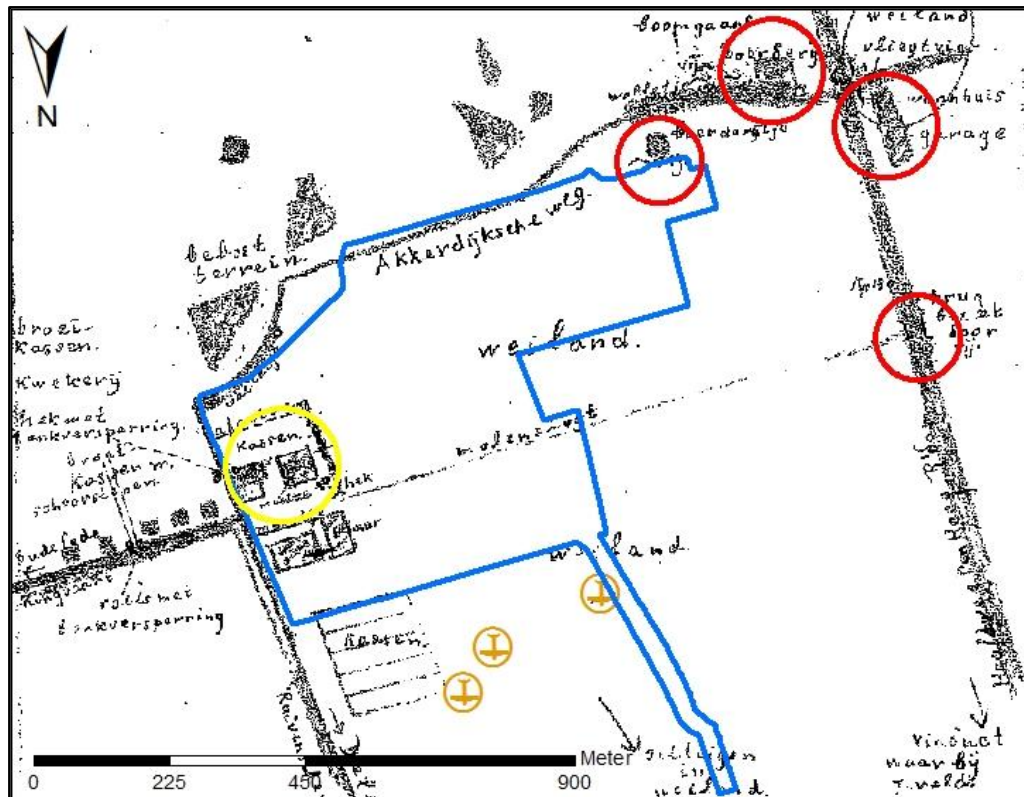
Een aanval over de hoofdweg Rotterdam bleef uit. De Wielrijders, die bij deze aanval ondersteuning moesten geven, konden niets anders doen dan de gehele dag wachten. Het zware mitrailleurvuur belette ook om een aanval te ondernemen. Aan het einde van de dag werd door de Wielrijders intrek genomen in een boerderij aan de Zuideindseweg (Ruivensche weg). Deze boerderij werd voor de komende dagen als steunpunt ingericht en valt binnen het onderzoeksgebied (zie figuur 7).

12 mei

Op deze dag werden de Wielrijders afgelost door eenheden van het 3^e Bataljon van het 9^e Regiment Infanterie die het steunpunt (boerderij) van de Wielrijders overnamen. Bij het achterlaten van het steunpunt werd door de Wielrijders een behoorlijke hoeveelheid munitie en springstoffen achtergelaten. Ook op deze dag vonden er opnieuw mitrailleurbeschietingen plaats met Duitse militairen gelegd in een boerderij bij de hoofdweg. In de avond werd Nederlands artillerievuur geopend op deze Duitse troepen.

13 en 14 mei

Op 13 mei kon niet veel worden ondernomen behalve het patrouilleren in de directe omgeving. Het wachten was nog steeds op de aanvullende eenheden zodat in drie colonnes opgerukt kon worden naar Overschie, Rotterdam. Dit kon uiteindelijk de volgende dag, 14 mei, plaatsvinden. Het steunpunt werd verlaten en Nederlandse troepen trokken langs het onderzoeksgebied richting Overschie en Rotterdam. Tijdens de opmars naar Overschie moest wel regelmatig dekking worden gezocht voor Duitse vliegtuigen die rondcirkelden maar tijdens de opmars werd weinig hinder ondervonden. Duitse eenheden hadden zich teruggetrokken op Overschie.

Figuur 7 Een schets uit de gevechtsverslagen van het steunpunt aan de Ruivense weg (huidige Zuiddeindseweg) van 12 tot en met 14 mei 1940. De schets is gepositioneerd en het onderzoeksgebied is blauw ingetekend. Bron: NIMH, collectie 409 Gevechtsverslagen en rapporten mei 1940, inventarisnummer 477064.

Toelichting schets (figuur 7):

Het onderzoeksgebied is gezien vanuit de noordelijke richting. Nederlandse militairen namen hun intrek in een boerderij (geel omcirkeld) en richtten deze als steunpunt in. Vanuit dit steunpunt werden patrouilleacties door de weilanden ondernomen richting de hoofdweg Den Haag – Rotterdam waar Duitse militairen zich in de boerderijen aan de Akerdijkse weg hadden gevestigd (rood omcirkeld). Deze patrouilleacties liepen door het onderzoeksgebied. In de vroege ochtend van 12 mei werden deze boerderijen door Fokker vliegtuigen gebombardeerd (zie paragraaf 3.2). Op luchtfoto's (zie figuur 10) is te zien dat één boerderij in het onderzoeksgebied en twee andere boerderijen buiten het onderzoeksgebied liggen. Verder waren in een weiland, buiten het onderzoeksgebied, drie Duitse Junkers Ju transportvliegtuigen neergekomen (oranje ingetekend, zie ook figuur 6).

3.8 NEDERLANDS INSTITUUT VOOR OORLOGSDOCUMENTATIE (NIOD)

Hoewel niet verplicht volgens het WSCS-OCE heeft Saricon enkele collecties geraadpleegd die berusten in het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie te Amsterdam. Deze collecties kunnen relevante informatie met betrekking tot het onderzoeksgebied bevatten. Belangrijke documenten betreffende de luchtoorlog bevinden zich onder meer in de collecties met toegangsnummers 077 en 216k. Deze collecties zijn geraadpleegd om inzichtelijk te krijgen of het onderzoeksgebied tijdens de Tweede Wereldoorlog gebombardeerd is.

- **Collectie Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West (toegangsnummer 077)**

Geraadpleegde stukken:

Inventarisnr.	Omschrijving	Relevant
518	Verslagen van de Befehlshaber der Ordnungspolizei betreffende de luchtaanvallen op Nederlands grondgebied van 21 tot en met 27 augustus 1940.	Nee.
1328	Dagberichten van de Befehlshaber der Ordnungspolizei Den Haag betreffende vijandelijke luchtaanvallen, 1940-1941.	
1332	Stukken betreffende vijandelijke luchtaanvallen, landingen van vijandelijke vliegeniers, het vinden van versperringsballons, het werpen van springstoffen en het gebruik van sabotagematerialen, 1940-1943.	

- **Collectie Departement van Justitie (toegangsnummer 216k)**

Geraadpleegde stukken

Inventarisnr.	Omschrijving	Relevant
180	Rapporten van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politiekorpsen en de Marechaussee inzake het geven van het sein luchtalarm, het neerstorten van vliegtuigen en vliegtuigonderdelen en de vondst van niet-ontplofte explosieven, 23 juni 1943 - 28 april 1944.	Nee.
181 -185	Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten	
329	Stukken betreffende het melden van schade door bombardementen en beschietingen uit vliegtuigen, 24 februari 1944 - 31 maart 1945	
331	Stukken betreffende het opstellen van processen-verbaal inzake bombardementen en beschietingen in verschillende gemeenten, 28 september 1944 - 31 maart 1945	
493	Stukken betreffende het instellen van een onderzoek naar de gevolgen van luchtaanvallen, 8 oktober 1944 - 6 februari 1945	

Samenvatting onderzoek NIOD:

Met betrekking tot het onderzoeksgebied zijn geen relevante gegevens gevonden.

3.9 EXPLOSIEVEN OPRUIMINGSDIENST DEFENSIE (EOD)

Saricon heeft twee collecties geraadpleegd afkomstig uit het archief van de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD) en haar voorgangers, de collectie ruimrapporten en de collectie mijnenvelddocumentatie.

3.9.1 Collectie ruimrapporten, 1971-heden

Het is binnen de opdracht voor dit vooronderzoek niet mogelijk een overzicht samen te stellen van explosievenruimingen in de periode tot 1971 waarvan kan worden gesteld dat dit (min of meer) volledig is. Dit volgt uit het beschrevene m.b.t. de archieven van het Korps Hulpverleningsdienst in paragraaf 3.5.

Voor de periode vanaf 1971 echter is het wel mogelijk een dergelijk overzicht te geven. Sinds dat jaar zijn alle rapporten (zogenoeten MORA's en UO's) van geruimde explosieven van de EOD en haar voorgangers centraal gearhiveerd. Het grootste gedeelte van dit archief wordt heden beheerd door de Semi-Statistische Archiefdiensten van het Ministerie van Defensie te Rijswijk.

Dit archief is doorzoekbaar op (door de EOD samengestelde) registers op plaatsnaam. Saricon heeft ten behoeve van dit vooronderzoek de volgende registers gebruikt:

- Pijnacker-Nootdorp (gemeente waarin het onderzoeksgebied gelegen is);
- Delft (buurtgemeente);
- Delfgauw (relevante plaats, onderdeel van gemeente Pijnacker-Nootdorp).

Met betrekking tot het onderzoeksgebied zijn geen relevante meldingen aanwezig.

3.9.2 Collectie mijnenvelddocumentatie, 1944-1947

Kort na de Tweede Wereldoorlog, in juni 1946, is een inventarisatie gemaakt van alle bekende en vermoedelijke mijnenvelden in Nederland. De Commandant van de Mijnopruimingsdienst (MOD) verklaarde toen dat er op Nederlands grondgebied zo'n 5.400 mijnenvelden waren gekarteerd en dat nog ongeveer 900 mijnenvelden gekarteerd moesten worden. In de jaren direct na de oorlog zijn de, zowel door Duitse als geallieerde eenheden gelegde, mijnenvelden opgeruimd.

Het totale aantal in Nederland geruimde landmijnen wordt geschat op 1,8 miljoen. Alleen al door Duitse krijgsgevangenen zijn een kleine 1,4 miljoen landmijnen geruimd. Verder werden er onder meer mijnen geruimd door geallieerde eenheden (operationeel ruimen – d.w.z. alleen het mijnenvrij maken van gebieden waarvan het direct voordeel opleverde voor de oorlogsspanning), door burgermijnopruimingsorganisaties en door het Korps Hulpverleningsdienst. Bij deze mijnenruiming zijn zeker 360 man om het leven gekomen, voor het grootste deel Duitse krijgsgevangenen.

In het najaar van 1947 staakten de organisaties die nog met het systematisch opruimen van mijnen waren belast hun werkzaamheden. Sindsdien zijn op of nabij de locaties van voormalige mijnenvelden nog sporadisch mijnen aangetroffen. Zelfs eind 20^e en begin 21^e eeuw zijn in Nederland nog meerdere vondsten gedaan van in grote hoeveelheden gedumpte mijnen. Het betrof hier mijnenvelden die in de periode 1944-1947 wel waren 'opgeruimd', maar waarbij de mijnen niet zijn afgevoerd of vernietigd, maar ter plaatse begraven. Ook het ter plaatse achterlaten van losse ontstekingsmechanismen, al dan niet bewust, kwam voor.⁷

De bij de mijnenruiming in de periode 1944-1947 gebruikte mijnenlegrapporten, en de destijds opgestelde mijnenruimrapporten, zijn nu in beheer bij de EOD. Uit de ruimrapporten blijkt dat niet in alle gevallen alle gelegde landmijnen zijn aangetroffen.

De EOD beschikt over een zoekleutel op de collectie. Saricon heeft bij de EODD een aanvraag gedaan of er in de omgeving van het onderzoeksgebied mijnenvelden hebben gelegen. Uit het onderzoek bleek dat in of in de directe omgeving van het onderzoeksgebied geen geregistreerde mijnenvelden of op mijnen verdachte gebieden hebben gelegen.

Samenvatting onderzoek EOD:

Met betrekking tot het onderzoeksgebied zijn geen relevante feiten gevonden.

⁷ Informatie ontleend aan A.H. Meijers, *Achtung Minen – Danger Mines. Het ruimen van landmijnen in Nederland 1940-1947* (Soesterberg 2013).

3.10 THE NATIONAL ARCHIVES, LONDEN

In The National Archives te Londen, het nationaal archief van Groot-Brittannië, ligt belangrijk archiefmateriaal over de luchtoorlog in Nederland in de periode 1940-1945, en over de bevrijding door Britse en Canadese grondtroepen in 1944-1945. Saricon heeft in het verleden een grote hoeveelheid voor Nederlands grondgebied relevante gegevens uit dit archief verzameld. Hoewel niet verplicht volgens het WSCS-OCE heeft Saricon de onderstaande collecties geraadpleegd omdat deze relevante informatie met betrekking tot het onderzoeksgebied kunnen bevatten.

Deze gegevens worden hieronder per archieftoegang behandeld.

- **Air Ministry: Allied Expeditionary Air Force, later Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force (AIR), and 2nd Tactical Air Force: Registered Files and Reports. (Toegangsnummer AIR 37).**

De meeste geallieerde luchtaanvallen op Nederlands grondgebied in de periode 1943-1945 zijn uitgevoerd door luchtmachteenheden die vielen onder de **Second Tactical Air Force** (2nd TAF) van de Royal Air Force (RAF). De 2nd TAF werd in 1943 samengesteld uit verschillende bestaande luchtmachtonderdelen, met als doel specifieke luchtsteun te verzorgen aan de opmars van het geallieerde grondleger in Noordwest-Europa.

Toegang AIR 37 bevat diverse voor Nederlandse grondgebied relevante documenten van de 2nd TAF, waaronder de dagelijkse rapporten. Deze *daily logs* van de 2nd TAF kunnen belangrijke informatie bevatten over operaties van de RAF in de omgeving van het onderzoeksgebied. Aan de hand van deze dagrapporten kan inzicht worden verkregen in de aard en omvang van een luchtaanval.

Saricon heeft de in de *daily logs* vermelde aanvallen op Nederlands grondgebied middels een zoekleutel in kaart gebracht.

NB. Aan de hand van de meldingen in de *daily logs* kan verder onderzoek worden verricht in verslaglegging op lagere bevelsniveaus – met name dat van de squadrons.

Geraadpleegde stukken:

Inventarisnr.	Omschrijving	Relevant
712	Daily Log Second Tactical Air Force, Jan. – Apr. 1944	Nee
713	Daily Log Second Tactical Air Force, May – June 1944	
714	Daily Log Second Tactical Air Force, July – August 1944	
715	Daily Log Second Tactical Air Force, Sept. – Oct. 1944	
716	Daily Log Second Tactical Air Force, Nov. – Dec. 1944	
717	Daily Log Second Tactical Air Force, Jan. – Feb. 1945	
718	Daily Log Second Tactical Air Force, Mar. – May. 1945	

Met betrekking tot het onderzoeksgebied zijn geen relevante gegevens gevonden.

- **Air Ministry and Ministry of Defence: Operations Record Books, Commands, 1920-1980 (AIR 24). Fighter Command.**

De RAF was verdeeld in verschillende Commands, waarvan Bomber Command, Fighter Command en Coastal Command de meest relevante zijn. Toegang AIR 24 bevat diverse documenten die zijn verzameld en gearhiveerd op het bevelsniveau van het Command.

Voor onderzoeksgebieden in het midden en westen van Nederland kunnen o.a. de appendices van de Operations Record Books HQ Fighter Command relevant zijn. Vanaf het najaar

van 1944, en met name in de eerste maanden van 1945, bombardeerden squadrons van Fighter Command in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht infrastructurele doelwitten en doelwitten die van doen hadden met lanceringen van Duitse V-wapens.

Saricon heeft deze aanvallen middels een zoek sleutel in kaart gebracht.

NB. Aan de hand van de meldingen in de appendices van de ORB's HQ Fighter Command kan verder onderzoek worden verricht in verslaglegging op lagere bevelsniveaus – met name dat van de squadrons.

Geraadpleegde stukken

Inventarisnr.	Omschrijving	Relevant
632	H.Q. FIGHTER COMMAND. Appendices. A - D. 01 January 1944 - 31 December 1944	Nee.
635	H.Q. FIGHTER COMMAND. Appendices. A - E. 01 December 1944 - 31 December 1944	
638	H.Q. FIGHTER COMMAND. Appendices. A - D. 01 January 1945 - 31 January 1945	
641	H.Q. FIGHTER COMMAND. Appendices. A - D. 01 February 1945 - 28 February 1945	
644	H.Q. FIGHTER COMMAND. Appendices. A - B. 01 March 1945 - 31 March 1945	Ja. Zie tabel relevante stukken.
648	H.Q. FIGHTER COMMAND. Appendices. A - D. 01 April 1945 - 30 April 1945	Nee.

Mogelijk relevante stukken:

Inv. nr.	Datum	Uitgevoerd door	Details aanval	Verklaring tekst
AIR 24/644	30 maart 1945	Fighter Command 4 Spitfires 602 Squadron.	The aircraft refueled at Ussel and left at 1210 hrs. carrying simular bomb load (4 Spitfires each armed with one 500 lb. and two 250 lb. bombs fused eleven seconds delay) and bombed the Delft/Rotterdam road two miles S.E. of Delft from N.W. to S.E. (..) One cluster of bombs fell on the road and the remainder to the E. of road.	Op 30 maart 1945 bombardeerden vier Spitfires met ieder een bom van 500 lb. en twee bommen van 250 lb. de weg Delft-Rotterdam twee mijl (= 3200 meter) ten zuidoosten van Delft. Eén cluster van bommen viel op de weg de rest ten oosten van de weg. Deze locatie ligt op circa 1 kilometer afstand van het onderzoeksgebied.

Samenvatting onderzoek The National Archives:

Op 30 maart 1945 werd de hoofdweg tussen Delft en Rotterdam op twee mijl ten zuidoosten van Delft gebombardeerd . Deze locatie ligt op circa 1 kilometer afstand van het onderzoeksgebied en is derhalve niet relevant.

3.11 BUNDESARCHIV-MILITÄRARCHIV, FREIBURG

Saricon beschikt over een verzameling documenten afkomstig uit het Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg, Duitsland. Hoewel niet verplicht volgens het WSCS-OCE heeft Saricon de dagrapporten van de Luftwaffenführungsstab geraadpleegd omdat deze relevante informatie met betrekking tot het onderzoeksgebied kan bevatten. Voor dit onderzoek zijn de Lageberichten (dagrapporten) van de Luftwaffenführungsstab met meldingen van luchtaanvallen op Nederlands grondgebied over de periode augustus 1940 tot juli 1941 geraadpleegd, alsmede de bij die dagrapporten behorende bijlagen.

De stukken zijn afkomstig uit de volgende dossiers:

- Toegang RL2/II, inv 205-250, 345-348, 1025-1026.

Mogelijk relevante meldingen:

Datum	Tijd	Locatie	Afgeworpen explosieven	Details
3 juli 1940	02.43	Ostw. Delft	Nicht gemeldet	Einschläge in freies Feld. Kein Schaden.
6 juli 1940	11.25	Delft	Nicht gemeldet.	Kein Schaden. Am Vormittag des 6.7 erfolgten mehrere Feindeinflüge in Niederländisches Gebiet, in deren Verlauf folgende Bombenangriffe stattfanden: (..) gegen 1125 Uhr bei Delft: Kein Schaden. (..)
3-4 oktober 1940	17.15	Delft	6 (2 Blindgänger)	Abwurf auf Friedhof. Geringer Sachschaden.
26-27 oktober 1940	22.47	Sdl. (südlich) Delft	3 Sprengbomben	Abwurf auf Scheinwerferstellungen südl. Delft. Kein Schaden.

De bovengenoemde locaties vallen buiten het onderzoeksgebied.

3.12 NIEUWSBERICHTEN

3.12.1 Saricon Collectie

Saricon beschikt over een collectie explosievengerelateerde nieuwsberichten uit de periode 1982 – heden. De collectie bevat circa 30 nieuwsberichten over explosieenvondsten in de gemeenten Pijnacker-Nootdorp en Delft. Voor de periode van 1982 tot 2003 betreft het een krantenknipseldatabase, voor de periode sinds 2008 betreft het een database met meldingen van nieuwswebsites. Hoewel niet verplicht volgens het WSCS-OCE heeft Saricon in deze databases gezocht naar relevante meldingen met betrekking tot het onderzoeksgebied. Deze informatie is niet aangetroffen.

3.13 COLLECTIE STAFKAARTEN KADASTER

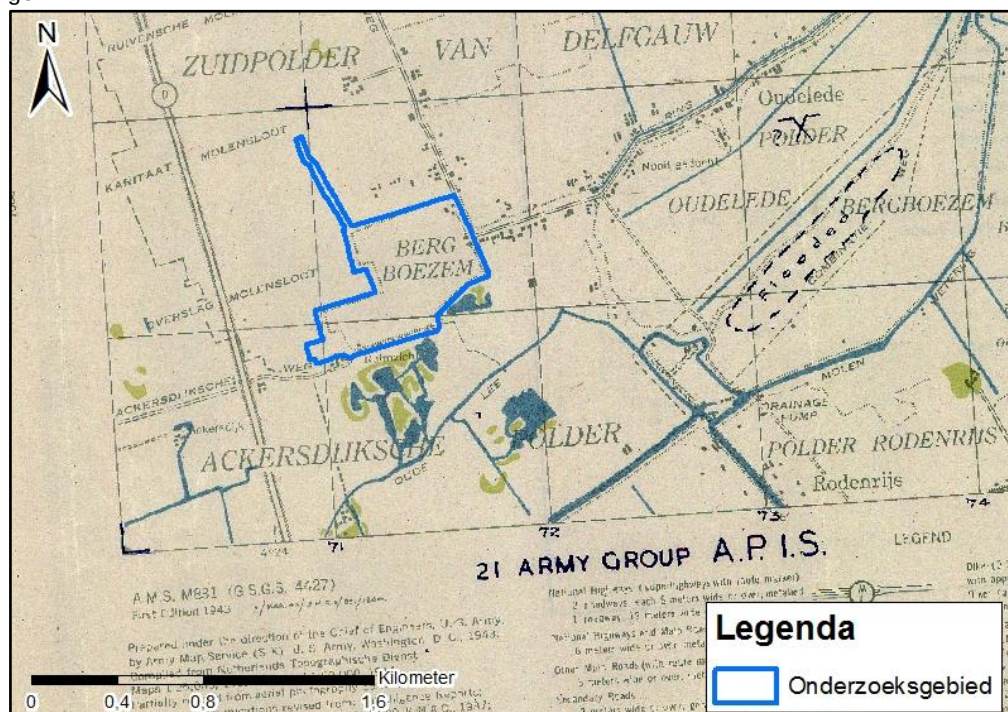
Saricon heeft de collectie Duitse en geallieerde stafkaarten uit de Tweede Wereldoorlog van het Kadaster te Zwolle geraadpleegd. Het raadplegen van deze kaarten is niet verplicht vol-

gens het WSCS-OCE. De kaarten zijn onder meer gebruikt om een beter inzicht te krijgen in de topografie van het onderzoeksgebied in de Tweede Wereldoorlog. De volgende kaarten zijn gebruikt:

- Stafkaart 382 Zoetermeer (First Edition) 1:25.000, 1943.

Van de omgeving van het onderzoeksgebied heeft het Kadaster ook een zogenoemde Defence Overprint beschikbaar. Dit is een kaart waarop de bij de geallieerde militaire inlichtingendiensten bekende informatie over Duitse verdedigingswerken is weergegeven.

De Overprint waarop de omgeving van het onderzoeksgebied is weergegeven, dateert van 25 maart 1945 en wijst uit dat er, althans voor zover bekend bij de geallieerde inlichtingendiensten, geen verdedigingswerken in de directe nabijheid van het onderzoeksgebied waren gelegen.

Figuur 8 De Defence Overprint is gepositioneerd in het GIS. In en in de omgeving van het onderzoeksgebied zijn geen verdedigingswerken ingetekend. Bron: Kadaster, collectie stafkaarten, Defence Overprints.

3.14 LUCHTFOTO'S

3.14.1 Luchtfoto's 1940-1945

Gedurende de Tweede Wereldoorlog werden door de Britse en Amerikaanse luchtmachten verkenningsvluchten boven Nederlands grondgebied uitgevoerd waarbij luchtfoto's werden gemaakt. Deze foto's moesten de geallieerde legers inlichtingen verschaffen over geschikte doelwitten voor luchtaanvallen, over de resultaten van eerder uitgevoerde luchtaanvallen, over Duitse militaire aanwezigheid, en over Duitse oorlogsproductie en overige economische activiteiten.

Hoewel aan de mogelijkheden voor interpretatie van dergelijke luchtfoto's diverse beperkingen kunnen kleven, vormen zij doorgaans een belangrijke bron in het vooronderzoek CE.

Idealiter is via deze foto's vast te stellen wat exact de locaties zijn geweest die zijn getroffen door luchtaanvallen, en wat exact de locaties zijn geweest waar militaire objecten aanwezig zijn geweest (en waar dus een verhoogde kans geldt op het achterblijven van CE).

Geraadpleegde luchtfoto's

Saricon heeft de volgende collecties met historische luchtfoto's geraadpleegd:

- Wageningen UR, Afdeling Speciale Collecties van de Universiteitsbibliotheek. Dit archief bevat circa 93.000 luchtverkenningfoto's van Nederlands grondgebied in de oorlogsperiode, gemaakt door de RAF en United States Army Air Forces (USAAF) tijdens de Tweede Wereldoorlog.
- Kadaster te Zwolle. Dit archief bevat circa 110.000 luchtverkenningfoto's van Nederlands grondgebied in de oorlogsperiode, gemaakt door de RAF en USAAF. Ook bevat het archief voor- en naoorlogse luchtfoto's.
- The Aerial Reconnaissance Archives (TARA) te Edinburgh. Dit archief bevat een zeer groot aantal luchtverkenningfoto's van Nederlands grondgebied in de oorlogsperiode, gemaakt door de RAF en USAAF. Vermoedelijk betreft het op zijn minst het tienvoudige van het aantal luchtfoto's dat zich bevindt in de Nederlandse luchtfotoarchieven. TARA is een van de luchtfotocollecties die vallen onder de National Collection of Aerial Photography (NCAP) onderdeel van de Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Scotland. TARA bevat van oorsprong twee voor Nederlands grondgebied belangrijke luchtfotocollecties: ACIU (Allied Central Interpretation Unit) en JARIC (Joint Allied Reconnaissance Interpretation Centre).

Gezien de enorme hoeveelheid luchtfoto's van Nederlands grondgebied, en de verspreiding van deze foto's over verschillende archieven, is het zoeken naar en het vinden van de meest geschikte luchtfoto's voor een vooronderzoek CE vaak geen sinecure.

De geschiedenis van de diverse luchtfotocollecties is complex, onder meer als gevolg van de uitwisseling van luchtfotomateriaal onder de diverse takken van de verschillende geallieerde luchtmachten en grondlegers, maar ook als gevolg van het naoorlogs verplaatsen, dupliceren en vernietigen van (delen van) luchtfotocollecties. Hierdoor bevinden zich vaak kopieën van dezelfde foto's in verschillende archieven – in Nederland, Engeland, Schotland, Canada en de VS. Waar van sommige foto's wereldwijd tientallen kopieën van wisselende kwaliteit kunnen bestaan, is van andere foto's geen enkele kopie meer beschikbaar.

Saricon heeft de afgelopen jaren zoek sleutels ontwikkeld op de luchtfotocollecties van de Wageningen UR en het Kadaster, die zijn gebaseerd op zowel originele zoek sleutels uit de oorlogsperiode (zogenoemde sortieplots) als op zoek sleutels die na de Tweede Wereldoorlog zijn vervaardigd door de beheerders van de collecties.

Door de Duitse firma Luftbilddatenbank, waarmee Saricon heeft samengewerkt voor het onderzoek in NCAP, zijn zoek sleutels ontwikkeld op de NCAP-collecties.

De door Saricon en Luftbilddatenbank vervaardigde zoek sleutels zijn in verregaande mate volledig, maar garanties dat alle relevante luchtfoto's van een bepaald gebied zijn gevonden, beoordeeld en gebruikt, kunnen niet worden gegeven. De vindbaarheid van luchtfoto's kan worden beïnvloed door onnauwkeurigheden in zoek sleutels die reeds in de oorlogsperiode en de daaropvolgende decennia zijn gemaakt. Daarnaast kunnen foto's in het verleden zijn vernietigd of vermist zijn geraakt; maar ook kunnen verloren gewaande foto's alsnog opduiken - zaken waarmee alle soorten archiefdocumenten nu eenmaal te maken hebben.

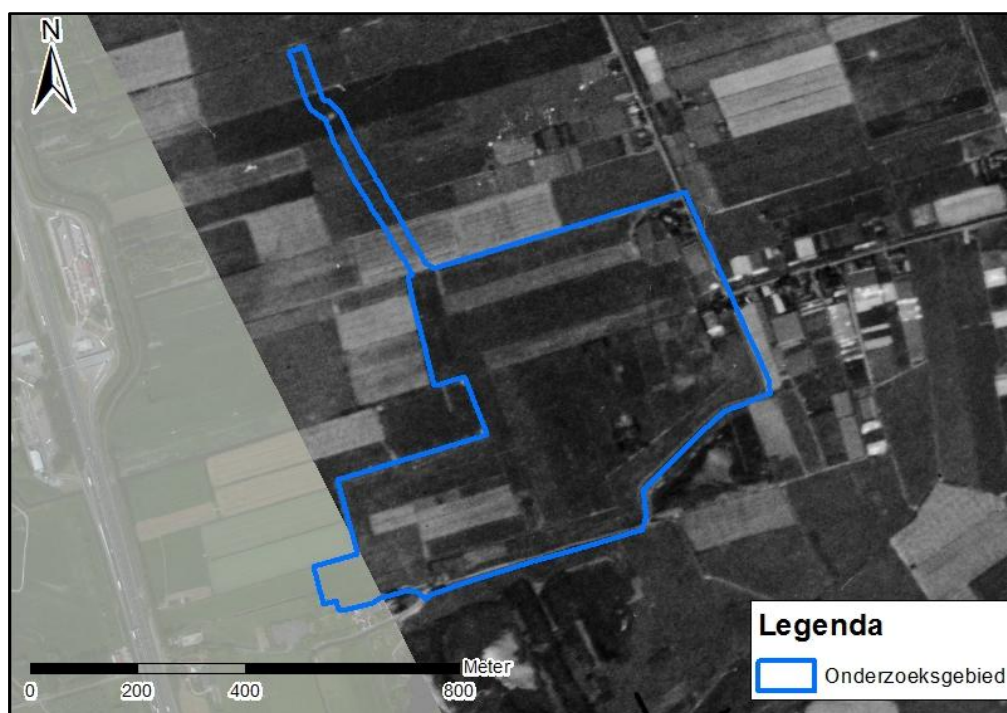
Aan de hand van bovengenoemde zoek sleutels op de collecties luchtfoto's van de Wageningen UR, Kadaster en NCAP, zijn de onderstaande luchtfoto's verzameld. Bij de selectie is re-

kening gehouden met opnamedatum in relatie tot oorlogshandelingen, kwaliteit en schaal van de foto's.⁸ Er is rekening gehouden met de gevechten die in de meidagen van 1940 in de omgeving van het onderzoeksgebied hebben plaatsgevonden. Derhalve is in het NCAP een luchtfoto aangekocht van 2 juli 1940. Verder is ervoor gekozen om luchtfoto's te selecteren van de laatste maanden van de oorlog, september 1944 en februari en april 1945. Eventuele oorlogshandelingen, zoals bijvoorbeeld uitgevoerde bombardementen, zouden dan in het landschap te zien moeten zijn.

Datum van opname	Collectienr.	Sortie/ collectienr.	Fotonummer	Herkomst
2 juli 1940		HNA-061	239	NCAP
11 september 1944	0223	11	3183, 3183, 3185	Wageningen
26 februari 1945		106G-4550	4029	Kadaster
9 april 1945		16-2029	2053	

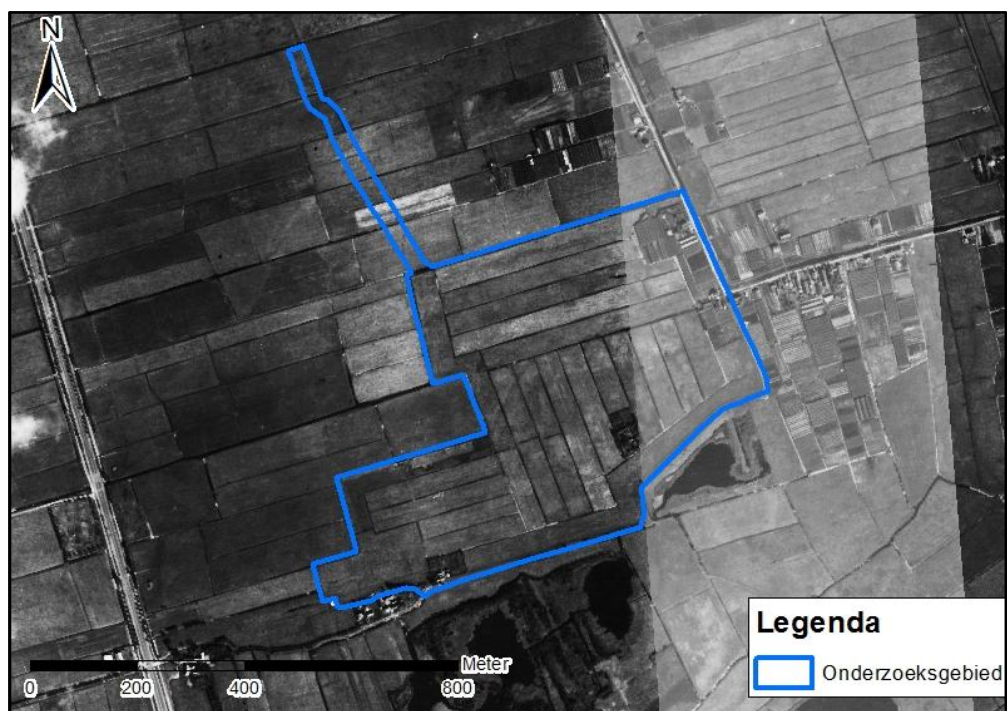
Dekking luchtfoto's

De foto's zijn gepositioneerd in GIS. Hieronder volgt een overzicht in hoeverre het onderzoeksgebied te zien is op de luchtfoto's:

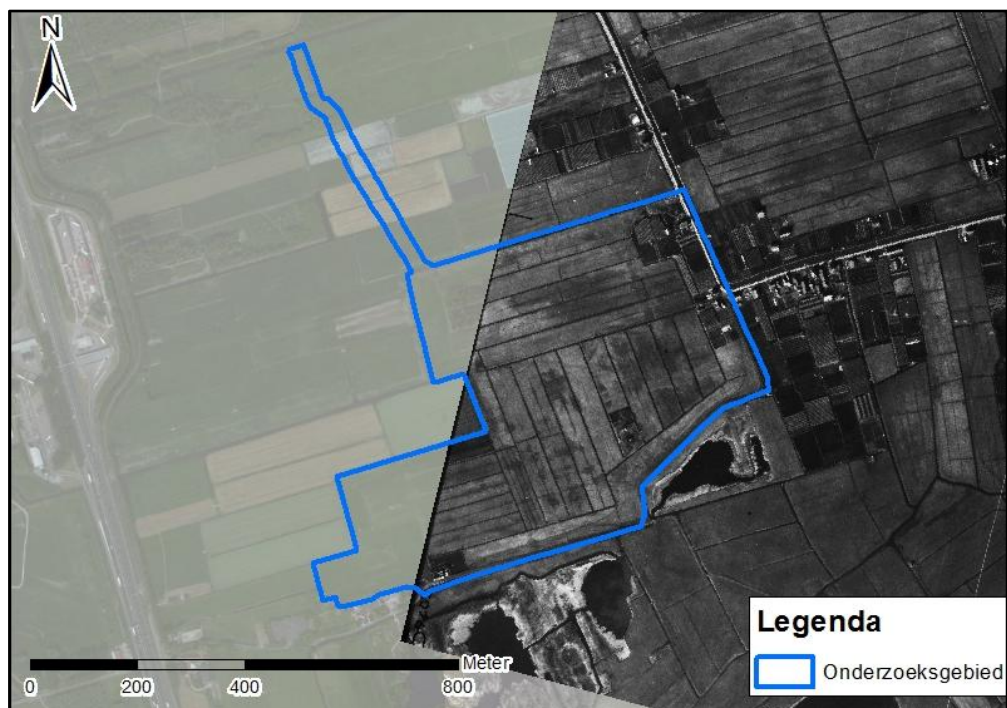

Figuur 9 Het onderzoeksgebied op een luchtfoto van 9 juli 1940.

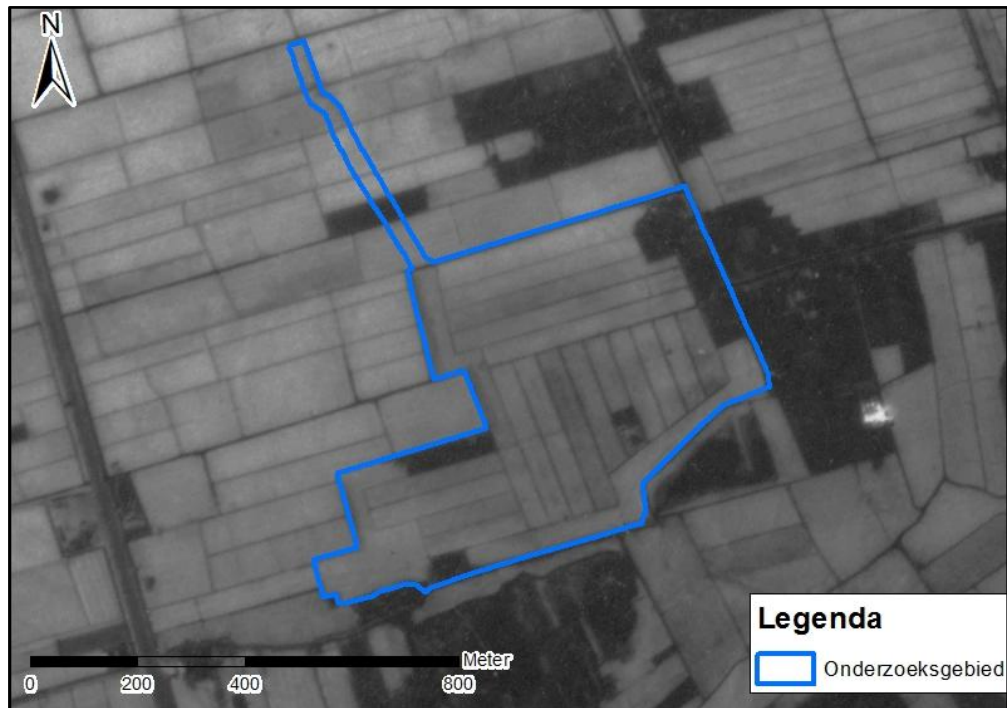
⁸ In het WSCS-OCE wordt m.b.t. het luchtfoto-onderzoek vermeld: 'de organisatie dient de beschikbare luchtfoto's te rapporteren en daarin tevens de selectie te motiveren'. Saricon heeft deze tekst niet opgevat als zou er een verplichting bestaan een totaaloverzicht aan te leveren van alle luchtfoto's die dekking hebben met het onderzoeksgebied. Gezien het hierboven beschrevene, wordt een dergelijke inspanning niet zinvol geacht.

Figuur 10 Het onderzoeksgebied op luchtfoto's van 11 september 1944.

Figuur 11 Het onderzoeksgebied op een luchtfoto van 26 februari 1945.

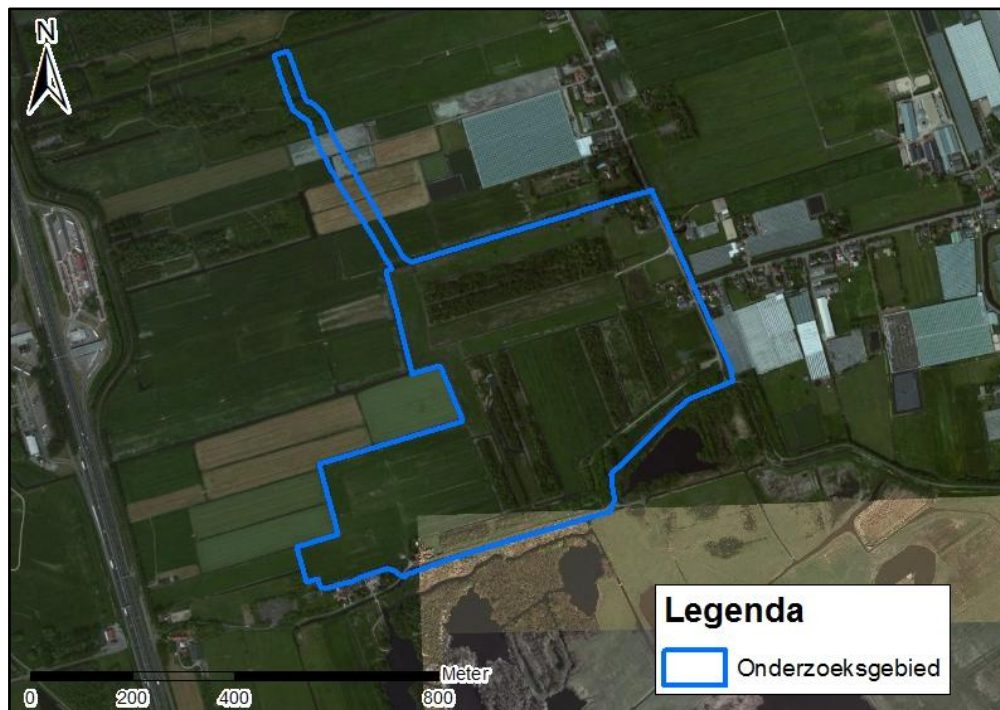

Figuur 12 Het onderzoeksgebied op een luchtfoto van 9 april 1945.

Luchtfoto-interpretatie

Alle luchtfoto's zijn bekeken en geanalyseerd op eventuele oorlogsschade aan het landschap als gevolg van oorlogshandelingen. Naar aanleiding van de melding van een Nederlands bombardement op Duitse troepen gelegerd in boerderijen aan de Ackerdijkse weg is deze locatie bestudeerd op de luchtfoto van 2 juli 1940. Op deze luchtfoto en de luchtfoto's van andere datums is in en in de omgeving van het onderzoeksgebied geen schade aan het landschap te zien als gevolg van oorlogshandelingen.

3.14.2 Naoorlogse luchtfoto's en satellietbeelden

Figuur 13 Het onderzoeksgebied, huidige situatie. Bron: World Imagery via Esri.

Bij een vergelijking van de luchtfoto's uit de Tweede Wereldoorlog en de huidige satellietbeelden valt op dat in het onderzoeksgebied vrijwel geen naoorlogse werkzaamheden hebben plaatsgevonden. In het noordoosten van het onderzoeksgebied is een boerderij uitgebreid met een schuur. De kassen rondom de boerderijen zijn gesloopt en zijn nu in gebruik als weiland. In het onderzoeksgebied zijn op sommige percelen bomen geplant en is een watergang verlegd.

4 CHRONOLOGIE RELEVANTE GEBEURTENISSEN

Saricon heeft op basis van de gegevens in hoofdstuk 3 een overzicht van gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog opgesteld, waarbij gebruik is gemaakt van alle op het moment van opstellen beschikbare bronnen. Deze bronnen zijn besproken in hoofdstuk 3 en opgenomen in de bronnenlijst achter in dit document.

Gebeurtenissenlijst:

Datum	Aangetroffen informatie	Bron
10 mei 1940	Bij de Bergboezem in een boerderij in het onderzoeksgebied was een Detachement Depot Wielrijders gestationeerd met de opdracht steun te verlenen aan de eigen oprukkende troepen. Er werden pogingen gedaan om door de weilanden heen deze vijandelijke eenheden (Duitse militairen gelegerd in boerderijen aan de hoofdweg Den Haag-Rotterdam en aan de Akerdijkse weg) uit te schakelen. Deze patrouilles vonden plaats dwars door het onderzoeksgebied. Bij deze pogingen werd echter zowel vijandelijk als eigen vuur ontvangen. Gedurende de nacht van 10 op 11 mei bleef dit detachement bij de Bergboezem met de bedoeling om op 11 mei steun te verlenen aan de opmars van eigen troepen over de hoofdweg.	Literatuur en NIMH
11 mei 1940	Gedurende deze dag probeerden Nederlandse eenheden hun opmars te maken richting Rotterdam. Het detachement Wielrijders wachtte tevergeefs de gehele dag op het doorzetten van de aanval van eigen troepen. De actie voor dit detachement bleef beperkt tot het afgeven van mitrailleurvuur op Duitse militairen op de hoofdweg Den Haag-Rotterdam. In de avond werd de stelling (boerderij) aan de bergboezem gehandhaafd en werden er, waar mogelijk, verkenningen uitgevoerd.	Literatuur en NIMH
12 mei 1940	Tussen 06.00 en 07.00 uur voerden vier vliegtuigen Fokker-C V een luchtbombardement uit op Duitse troepen, gelegerd in boerderijen, aan de Akerdijkse weg ter hoogte van de plassen. Hierbij werden twee scherfbommen afgeworpen (op de grens van het onderzoeksgebied). Eén boerderij ligt in het onderzoeksgebied, twee andere boerderijen liggen buiten het onderzoeksgebied. De Wielrijders werden afgelost door eenheden van het 3e Bataljon van het 9e Regiment Infanterie die de stelling van de Wielrijders overnamen. Bij het achterlaten van de stelling werd door de Wielrijders een behoorlijke hoeveelheid munitie en	Literatuur en NIMH

	springstoffen achtergelaten. Op deze dag vonden er mitrailleurbeschietingen plaats met Duitse militairen gelegd in een boerderij bij de hoofdweg. In de avond werd Nederlands artillerievuur geopend op deze Duitse troepen (buiten het onderzoeksgebied).	
13 en 14 mei 1940	Op 13 mei kon niet veel worden ondernomen behalve het patrouilleren in de directe omgeving. Het wachten was nog steeds op de aanvullende eenheden zodat in drie colonnes opgerukt kon worden naar Overschie, Rotterdam. Dit kon uiteindelijk de volgende dag, 14 mei, plaatsvinden. De stelling in het onderzoeksgebied werd verlaten en Nederlandse troepen trokken langs het onderzoeksgebied richting Overschie en Rotterdam.	Literatuur en NIMH

5 BEOORDELING BRONNENMATERIAAL

5.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk wordt al het op het moment van opstellen van dit rapport beschikbare bronnenmateriaal beoordeeld, om vast te stellen of er voldoende indicaties zijn die duiden op de aanwezigheid van CE en/of restanten daarvan in het onderzoeksgebied, en om vast te stellen of er voldoende indicaties die duiden op de afwezigheid van CE in het onderzoeksgebied (zogenoeten contra-indicaties). Verder worden in dit hoofdstuk de leemten in kennis van het historisch onderzoek toegelicht.

5.2 LEEMTEN IN KENNIS

Bij het vertalen van de historische informatie die is besproken in dit hoofdstuk naar verdachte gebieden gelden verschillende leemten in kennis. Deze kunnen bijvoorbeeld voortkomen uit het ontbreken van historisch bronnenmateriaal, beperkingen aan de mogelijkheden van luchtfoto-interpretatie, en het niet achterhalen van concrete locaties van gebeurtenissen of objecten. De leemten in kennis zijn hieronder opgesomd. Hierbij is zo veel mogelijk vermeld, welke in hoofdstuk 3 besproken gebeurtenissen niet tot een concrete locatie zijn herleid. Dit conform punt 3 van paragraaf 6.5.1 van het WSCS-OCE.

- Een deel van de in de literatuur en archieven aangetroffen beschrijvingen van locaties van mogelijk relevante oorlogshandelingen en/of munitievondsten is niet herleid tot locaties in de huidige topografie, te weten: het is niet bekend waar in de meidagen van 1940 exact de patrouilleacties van de Nederlandse militairen in het onderzoeksgebied plaatsgevonden; verder is ook niet de exacte locatie bekend van het Nederlandse bombardement op 12 mei op de Duitse stelling aan de Ackerdijkse weg.
- De gebruikte luchtfoto's dekken het onderzoeksgebied niet geheel;
- Informatie over munitieruimingen in de periode 1940-1970 is veelal niet bewaard gebleven, niet gearchiveerd dan wel niet centraal gedocumenteerd, waardoor het binnen de scope van dit vooronderzoek CE niet mogelijk is hiervan een overzicht samen te stellen waarvan kan worden gesteld dat dit (min of meer) volledig is;
- Informatie over munitieruimingen uit het archief van de EOD in de zeer recente periode zijn nog niet ter inzage beschikbaar, omdat deze nog niet zijn gearchiveerd. De meest recente door de EOD gearchiveerde melding van een munitieruiming in de gemeente Pijnacker-Nootdorp dateert van 2005;
- Onbekend is of na de Tweede Wereldoorlog in de sloten van het onderzoeksgebied gebaggerd is. Aangenomen wordt dat er normale onderhoudsbaggerwerkzaamheden hebben plaatsgevonden;
- Het is niet bekend wat er na de capitulatie met de achtergelaten munitie door de Wielrijders bij de boerderij (stelling) is gebeurd. Aangenomen wordt dat na de capitulatie van het Nederlandse leger op 15 mei 1940 de boerderij door de bewoners weer in gebruik is genomen waarbij de achtergelaten munitie op reguliere wijze is opgeruimd;

- In het gemeentearchief van Pijnacker-Nootdorp is alleen een jaarverslag van de Luchtbeschermingsdienst aanwezig, geen rapporten met mogelijke informatie over luchtaanvallen;
- Niet alle boven Nederland uitgevoerde bomafwerpen zijn van geallieerde zijde even nauwkeurig geregistreerd. Met name 'willekeurige' afwerpen (*jettisons*) als gevolg van het in nood geraken van bommenwerpers zijn veelal niet geregistreerd en daardoor niet te herleiden in het bronnenmateriaal.⁹

5.3 BEOORDELING RELEVANTIE GEBEURTENISSEN VOOR HET ONDERZOEKSGBIED

In deze paragraaf wordt besproken in hoeverre de gebeurtenissen die zijn genoemd in hoofdstuk 4 van relevantie zijn voor de mogelijke aanwezigheid of afwezigheid van CE in het onderzoeksgebied. Wellicht ten overvloede wordt hier vermeld, dat hierbij in principe alleen een beoordeling is gegeven van de relevantie voor het gebied aangegeven als onderzoeksgebied in paragraaf 2.4 – de genoemde gebeurtenissen kunnen wel relevantie hebben voor locaties buiten dit gebied.

Indicaties aanwezigheid CE

Het onderzoeksgebied is in de meidagen van 1940 betrokken geweest bij oorlogshandelingen tussen Nederlandse en Duitse militairen. In een boerderij in het onderzoeksgebied hebben Nederlandse militairen een **stelling** (steunpunt) ingericht waarbij veel munitie werd verzameld.

Vanuit dit steunpunt werden **patrouilleacties** ondernomen tegen Duitse militairen die zich gevestigd hadden in boerderijen gelegen op de grens van het onderzoeksgebied. Deze patrouilleacties werden in het onderzoeksgebied uitgevoerd waarbij mitrailleurgevechten plaatsvonden. Bij deze patrouilleacties werd door Nederlandse militairen ook eigen vuur ontvangen.

Tot slot werd op 12 mei 1940 een **bombardement** uitgevoerd door vier Nederlandse vliegtuigen (Fokker C-V) waarbij twee scherfbommen op een Duitse stelling (boerderijen aan de Akerdijkse weg) werden afgeworpen. Deze locatie ligt op de grens van het onderzoeksgebied.

Contra-indicaties

Voor wat betreft de ingerichte **stelling** (boerderij) kan het volgende worden vastgesteld. De boerderij is twee dagen in gebruik geweest door Nederlandse militairen. Bij de overname van III-9 RI werd veel munitie bij de boerderij achtergelaten. Het is niet bekend wat er na de capitulatie met deze munitie is gebeurd. Aangenomen wordt dat na de capitulatie van het Nederlandse leger op 15 mei 1940 de boerderij door de bewoners weer in gebruik is genomen waarbij de achtergelaten munitie op reguliere wijze is opgeruimd.

⁹ Een noodsituatie kon zich voordoen wanneer een bommenwerper werd opgejaagd door een vijandelijk jachtvliegtuig, omdat het was aangeschoten door luchtafweer, of door allerlei technische problemen. Ook kon het gebeuren dat als gevolg van een mechanische storing (een deel van) de bommenlading boven het doelwit niet uit het bommenruim was losgekomen (een zogenoemde *hang-up*). In alle gevallen werd bij zo'n 'willekeurige' afworp door geallieerde bommenwerpers gesproken van een 'jettison' (werkwoord: to jettison). Een jettison kon echter ook als oorzaak hebben dat er eerder geen geschikte doelwitten waren gevonden en men de bommen kwijt wilde alvorens de terugtocht naar de vliegbasis te aanvaarden. Wanneer het toestel niet terugkeerde op de basis, konden de noodafwerpen uiteraard niet in logboeken worden geregistreerd. En wanneer het toestel wel terugkeerde, was de plaats van de afworp voor de bemanning vaak niet geheel duidelijk geweest.

Door de weilanden heen (onderzoeksgebied) werden **patrouilleacties** uitgevoerd waarbij mitrailleurvuur werd uitgewisseld met Duitse militairen en eigen vuur werd ontvangen. Uit het bronnenmateriaal is niet herleidbaar waar deze patrouilleacties exact hebben plaatsgevonden. Wel is duidelijk dat tijdens deze patrouilleacties alleen met mitrailleur is geschoten op Duitse militairen gelegerd in boerderijen aan de Ackerdijkse weg. Aangenomen wordt bij de naoorlogse bewerking van het land en het op peil houden (baggeren) van de sloten eventuele achtergelaten en/of verschoten kleinkalibermunitie is opgeruimd.

In de vroege ochtend van 12 mei 1940 werden Duitse militairen in boerderijen aan de Ackerdijkse weg **gebombardeerd** met twee scherfbommen. Een exacte locatie van dit bombardement is niet bekend: op een luchtfoto van 2 juli 1940 kon geen schade worden vastgesteld. Eén boerderij ligt in het onderzoeksgebied, twee andere boerderijen liggen buiten het onderzoeksgebied. In het bronnenmateriaal zijn verder geen aanwijzingen gevonden dat er meer dan twee bommen zijn afgeworpen. Aangenomen wordt dat deze bommen in de omgeving van de boerderijen neerkwamen en zijn ontploft zonder verdere schade aangericht te hebben. Derhalve wordt er geen afwerpmunitie in het onderzoeksgebied verwacht.

Op basis van al het beschikbare geraadpleegde feitenmateriaal wordt in het onderzoeksgebied geen CE verwacht.

6 CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

6.1 CONCLUSIE

In opdracht van Royal HaskoningDHV heeft Saricon een vooronderzoek CE uitgevoerd ter plaatse van de Bergboezem Zuidpolder bij Delfgauw. Aanleiding voor het vooronderzoek vormen toekomstige werkzaamheden in het onderzoeksgebied.

Op basis van de beoordeling van alle op het moment van opstellen van dit rapport beschikbare bronnenmateriaal is geconcludeerd dat er onvoldoende indicaties zijn om te spreken van de mogelijke aanwezigheid van CE in het onderzoeksgebied.

Het onderzoeksgebied is **onverdacht** van CE (zie bijlage 3).

6.2 ADVIES VERVOLGTRAJECT

Saricon adviseert om **geen** opsporing van CE te laten uitvoeren in het onderzoeksgebied.

Mochten bij werkzaamheden in de onverdachte gebieden toch spontaan CE worden aangetroffen dan is het zaak dat een procedure in werking wordt gesteld om het risico tot een minimum te beperken. De politie moet worden gewaarschuwd, die de EOD van een eventuele vondst in kennis zal stellen.

7 BIJLAGEN

Bijlage 1
Distributielijst

- Royal HaskoningDHV;
- Saricon.

Bijlage 2

Bronnenlijst

Rapportages van eerdere (voor)onderzoeken:

- AVG, 'Bergboezem van de polder Berkel, een onderzoek naar de aanwezigheid van Conventionele Explosieven in de Bergboezem van de polder Berkel in de gemeente Berkel en Rodenrijs, mei 2005;
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven Segmeer Influentleiding Berkel & Rodenrijs', met kenmerk 72254-VO-02 d.d. 23 juni 2006;
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven Royal Haskoning Zuidpolder Delft-Berkel & Rodenrijs', met kenmerk 72256-VO-01 d.d. 26 juni 2006;
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven Technopolis Delft', met kenmerk 72277-VO-01 d.d. 10 oktober 2006;
- Saricon, 'Probleeminventarisatie Conventionele Explosieven Pijnacker Oude Leede', met kenmerk 72505-VO-01 d.d. 15 april 2009;
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven Gelatinebrug Delft' met kenmerk 12S041-VO-01 d.d. 12 april 2012;
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven Alternatief Afvoertracé Pijnackerse Vaart Delfgauw', met kenmerk 12S084-VO-02 d.d. 6 december 2012;
- Saricon, 'Vooronderzoek Conventionele Explosieven Professor Schoemaker Plantage Delft' met kenmerk 12S043-VO-01 d.d. 23 april 2013.

Literatuur:

- Amersfoort, A. en P. Kamphuis (red.), *Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied* (Den Haag 2012);
- Balkenende, N.C., *Schetsen uit de geschiedenis van Pijnacker* (z.p. 1986);
- Blij, J.W. de, *Oorlog en verzet in de Prinsenstad 1940-1945. Een overzicht van de gebeurtenissen in Delft in en rond de bezettingstijd* (Delft 2005);
- Boelema, H.G.O. *Delft in bezettingstijd 1940-1945* (Delft 1990);
- Brongers, E.H., *De slag om de residentie* (Soesterberg 2004);
- Eversteijn T., *Bombardementen, raketbeschietingen, neergekomen V-wapens en militaire vliegtuigverliezen in de periode 10 mei 1940-5 mei 1945* (z.p. 2011);
- Klep, C. en B. Schoenmaker, *De bevrijding van Nederland 1944-1945. Oorlog op de flank* (Den Haag 1995);
- Korthals Altes, A., *Luchtgevaar. Luchtaanvallen op Nederland 1940-1945* (Wormer 1984);
- Molenaar, F.J., *De luchtverdediging in de meidagen 1940* (2 delen, Den Haag 1970);
- Nierstrasz, V.E., *De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II*, hoofddeel III/deel 4, onderdeel A. *Algemeen overzicht van de strijd om en in de Vesting Holland (zonder het oostfront) en de strijd tegen de luchtlandingstroepen rondom 's-Gravenhage, mei 1940* ('s-Gravenhage 1954);
- Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945, *Verliesregister 1939-1945. Alle militaire vliegtuigverliezen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog* (z.p. 2008);
- Zwanenburg, G.J., *En nooit was het stil. ...Kroniek van een luchtoorlog* (Almere z.j.).

Collectie stafkaarten Kadaster, Zwolle:

- Stafkaart 382 Zoetermeer (First Edition) 1:25.000, 1943.
- Defence Overprint.

Luchtfoto's:

Datum van opname	Collectienr.	Sortie/ collectienr.	Fotonummer	Herkomst
2 juli 1940		HNA-061	239	TNA
11 september 1944	0223	11	3183, 3183, 3185	Wageningen
26 februari 1945		106G-4550	4029	Kadaster
9 april 1945		16-2029	2053	

Gemeente- en streekarchieven:

701 Archief Gemeente Pijnacker (?-?)

Inventarisnr.	Dossierreferentie
1005	Jaarverslagen van Openbare Werken (incl. luchtbeschermingsdienst) 1940-1941 en 1949.
1733	Stukken over herbouw percelen Emmastraat 1, 3 en 5.

853 Archief Gemeentewerken Pijnacker

Inventarisnr.	Dossierreferentie
788	Stukken betreffende het verwijderen van explosieven uit de Tweede Wereldoorlog, 1979-1987.
994	Stukken betreffende de financiële afwikkeling van oorlogsschade aan tuinderswoningen en schuren, gebouw van de jongensschool en schoolterreinen alsmede de invordering van brandweermaterieel, 1945-1953.

Code 1.783

Inventarisnr.	Dossierreferentie
1623	Opsporen/verwijderen explosieven WOII, 2002 -
1965	Explosieven WOII, 1987-1996.

Nationaal Archief, Den Haag:

Toegang	Inventarisnummer
2.04.53.15 Inspectie Bescherming Bevolking Luchtaanvallen	76 Meldingen en processen-verbaal ontvangen van gemeenten over geallieerde luchtactiviteiten, 1940-1941, Zuid-Holland.
3.09.34 Militair Gezag in Zuid-Holland 1944-1947	43 Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, munitie en andere explosieven, 1945.
	146 Stukken betreffende de opsporing en opruiming van mijnen, bommen, munitie en andere explosieven, 1945.
	282 Stukken betreffende het in kaart brengen van mijnenvelden en het opruimen van explosieven, 1945.
2.04.110 Ministerie van Binnenlandse Zaken, Korps Hulpverleningsdienst	5 Correspondentie van de Hulpverleningsdienst, 1959-1974
	47 Stukken betreffende de bewaking van munitiedumps, 1947
	51-66 Registers inzake meldingen van geruimde explosieven. Diverse kringen, 1954-1967

Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), Amsterdam:

Toegang	Inventarisnummer
077 Generalkommissariat für das Sicherheitswesen	518 Verslagen van de Befehlshaber der Ordnungspolizei betreffende de luchtaanvallen op Nederlands grondgebied van 21 tot en

Toegang	Inventarisnummer
	met 27 augustus 1940.
	1328 Dagberichten van de Befehlshaber der Ordnungspolizei Den Haag betreffende vijandelijke luchtaanvallen, 1940-1941.
	1332 Stukken betreffende vijandelijke luchtaanvallen, landingen van vijandelijke vliegeniers, het vinden van versperringsballons, het werpen van springstoffen en het gebruik van sabotagematerialen, 1940-1943.
	1759 Berichtgevingen betreffende neergekomen vliegtuigen, 1943.
216k Departement van Justitie	180 Rapporten van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politiekorpsen en de Marechaussee inzake het geven van het sein luchalarm, het neerstorten van vliegtuigen en vliegtuigonderdelen en de vondst van niet-ontpofte explosieven, 23 juni 1943 - 28 april 1944.
	181 -185 Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten
	329 Stukken betreffende het melden van schade door bombardementen en beschietingen uit vliegtuigen, 24 februari 1944 - 31 maart 1945
	331 Stukken betreffende het opstellen van processen-verbaal inzake bombardementen en beschietingen in verschillende gemeenten, 28 september 1944 - 31 maart 1945
	493 Stukken betreffende het instellen van een onderzoek naar de gevolgen van luchtaanvallen, 8 oktober 1944 - 6 februari 1945

Semistatistische Archiefdiensten Ministerie van Defensie (SSA), Rijswijk:

- Archief van de Mijn- en Munitie Opruimings Dienst (MMOD) 1945-1947.

Saricon Collectie, Sliedrecht:

- Collectie explosievengerelateerde nieuwsberichten 1982 – 2005;

National Archives, Londen:

- Air Ministry: Allied Expeditionary Air Force, later Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force (AIR), and 2nd Tactical Air Force: Registered Files and Reports. (Referenties AIR 37-712 tot en met AIR 37-718);
- Air Ministry and Ministry of Defence: Operations Record Books, Commands, 1920-1980 (AIR 24), Fighter Command (Referenties AIR 24-632/635/638/641/644/648).

Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg:

- Toegang RL2/II, inv 205-250, 345-348, 1025-1026.

Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD), Soesterberg/Rijswijk:

- Collectie ruimrapporten (MORA's en UO's) Pijnacker-Nootdorp, Delft en Delfgauw;
- Collectie mijnenvelddocumentatie.

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), Den Haag:

Toegang	Inventarisnummer en/of dossierreferentie
409 Gevechtsverslagen en	477063 – 477064; 477066 – 477067 en 535050.

Toegang	Inventarisnummer en/of dossierreferentie
rapporten mei 1940.	
575 Duitse verdedigingswerken en inundaties van Nederlands grondgebied in de oorlog en rapporten van militaire aard vanuit bezet Nederland aan het Bureau Inlichtingen Londen 1940-1945.	26 Bericht J.A. 207 Rapport omtrent de toestand van versterkingen aan de Noordeindseweg in de Zuidpolder.
	26 Bericht J.A. 224. Rapport omtrent de toestand van versterkingen in de gemeente Delfgauw.
	244 Kaart nr. 361 d.d. 16 april 1945. Verdedigingswerken Rijswijk – Delfgauw.

Bijlage 3 **CE-bodembelastingkaart**

Een digitale versie op A0-formaat van de CE-bodembelastingkaart met kenmerk 14S091 is separaat (digitaal) bij dit document gevoegd. Onderstaande tekening is een indicatie van het resultaten van het onderzoek. Het onderzoeksgebied is onverdacht:

Bijlage 4 Certificaten

**Saricon B.V.
te Sliedrecht**

heeft aangetoond te beschikken over een VCA-systeem voor het realiseren van veiligheidsbeheersing conform de richtlijnen:

VCA (2008/5.1)**

Evaluatie van het VCA-systeem heeft plaatsgevonden volgens de procedures voor VCA-systeemcertificatie van TÜV Nederland voor het toepassingsgebied:

Het opsporingsproces van conventionele explosieven, waaronder:

- advisering, vooronderzoek, integrale veiligheid,
- het opsporen, benaderen, identificeren en ruimen,
- directievoering en toezicht.

Het uitvoeren van radardetectie tbv archeologie, geologie en het opsporen van ondergrondse structuren en infra.
(Nace code: F 42)

Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer : 13864/1.3
Geldig tot : 25-05-2015
Datum uitgifte : 25-05-2012
Datum eerste certificaat : 30-08-2007

Algemeen directeur

TÜV Nederland QA B.V. - Postbus 120 5680 AC Best - Tel. +31-(0)499-339500 - Fax +31-(0)499-339509
Website: www.tuv.nl - e-mail: info@tuv.nl

**Saricon B.V.
te Sliedrecht**
KvK: 23063102

heeft aangetoond dat het managementsysteem en de verrichte werkzaamheden voldoen aan het:

**Systeemcertificaat
Opsporen Conventionele Explosieven
WSCS-OCE: 2012, versie 1**

Het bedrijf voldoet daarmee aan de in de bovengenoemde werkveldspecifieke certificatieschema vastgelegde eisen ten aanzien van:

Deelgebied A: Opsporing

Evaluatie van het managementsysteem heeft plaatsgevonden volgens de procedures voor systeemcertificatie van TÜV Nederland.
Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer : 13864/3.1
Geldig tot : 10-03-2015
Datum uitgifte : 01-07-2012
Datum eerste certificaat : 15-12-2006

Algemeen directeur

TÜV Nederland QA B.V. - Postbus 120 5680 AC Best - Tel. +31-(0)499-339500 - Fax +31-(0)499-339509
Website: www.tuv.nl - e-mail: info@tuv.nl
Aanwijzingsbeschikking Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid onder nummer: GB/VNW0200914037

**Saricon B.V.
te Sliedrecht**

heeft aangetoond te beschikken over een gedocumenteerd en geïmplementeerd kwaliteitsmanagementsysteem conform de norm:

NEN-EN-ISO 9001:2008

Evaluatie van het kwaliteitsmanagementsysteem heeft plaatsgevonden volgens de procedures voor systeemcertificatie van TÜV Nederland voor het toepassingsgebied:

Het opsporingsproces van conventionele explosieven, waaronder:

- advisering, vooronderzoek, integrale veiligheid,
- het opsporen, benaderen, identificeren en ruimen,
- directievoering en toezicht.

Het uitvoeren van radardetectie tbv archeologie, geologie en het opsporen van ondergrondse structuren en infra.

Het geven van opleidingen en cursussen op het gebied van opsporen van conventionele explosieven.

Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer : 13864/1.7
Geldig tot : 25-05-2015
Datum uitgifte : 05-04-2013
Datum eerste certificaat : 09-10-2006

Algemeen directeur

TÜV Nederland QA B.V. - Postbus 120 5680 AC Best - Tel. +31-(0)499-339500 - Fax +31-(0)499-339509
Website: www.tuv.nl - e-mail: info@tuv.nl

TÜV NEDERLAND

verklaart dat
het veiligheidszorgsysteem van:

**Saricon B.V.
te Sliedrecht**

Voldoet aan de Specifieke railinfrastructuur verificatiepunten
Branchegerichte Toelichting Railinfrastructuur BTR (2004).

Werken in de Risicogebieden van de Railinfrastructuur.

Implementatie van het systeem is aan de hand van
projectbezoeken geverifieerd.

Registratienummer : 13864/1.8
Geldig tot : 25-05-2015
Datum uitgifte : 07-03-2014
Datum eerste certificaat : 30-08-2007

Algemeen directeur

TÜV Nederland QA B.V. - Postbus 120 5680 AC Best - Tel. +31-(0)499-339500 - Fax +31-(0)499-339509
Website: www.tuv.nl - e-mail: info@tuv.nl